ЗДРУЖЕНИЕ ЗА ЗАШТИТА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО ВО ОПАСНОСТ
МАКЕДОНСКИ НАЦИОНАЛЕН КОМИТЕТ НА СИНИОТ ШТИТ

ASSOCIATION FOR PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE AT RISK
MACEDONIAN NATIONAL COMMITTEE OF THE BLUE SHIELD

e – ШТИТ

Електронско списание за културното наследство

e – SHIELD

an Electronic Journal for the Cultural Heritage

ISSN 1857-9086
www.sinstit.org.mk
www.blueshield.org.mk

Број 3 / 2017
Vol. 3 / 2017

Финансиски поддржано од Министерството за култура на Р. Македонија

Издавач:
МНК СИН ШТИТ - Здружение за заштита на културното наследство во опасност

За издавачот:
Проф. д-р Даворин Трпески
Претседател на МНК Син штит

Главен и одговорен уредник:
Проф. д-р Даворин Трпески

Секретар:
Оливера Џартовска Тачевска

Редакциски одбор:
Проф. д-р Даворин Трпески
Проф. д-р Крсте Богоески
Д-р Лазар Шуманов
Захаринка Алексоска – Бачева
Јован Ристов

Меѓународен уредувачки одбор:
Проф. д-р Љилјана Гавриловиќ, Србија
Проф. д-р Питер Стоун, Обединето кралство
Проф. д-р Фридрих Т. Шипер, Австрија
Проф. д-р Јорис Кила, Холандија
Карл фон Хабзбург - Лотринген, Австрија

Лектура:
КОНТИНЕО - јазични услуги

Превод:
КОНТИНЕО - јазични услуги
(Христијан Тодоров)

Коректура и компјутерска обработка:
Даворин Трпески

Контакт:
МНК СИН ШТИТ
УКИМ – Природно-математички факултет
Институт за етнологија и антропологија
Ул. Архимедова, бр. 3, Скопје
Република Македонија
www.sinstit.org.mk
e-stit@sinstit.org.mk

Publisher:
MNC BLUE SHIELD – Association for Protection of Cultural Heritage at Risk

For the Publisher:
Prof. Davorin Trpeski, PhD
President of the MNC Blue Shield

Editor-in-chief:
Prof. Davorin Trpeski, PhD

Secretary:
Olivera Dzartovska Tachevska

Editorial Board:
Prof. Davorin Trpeski, PhD
Prof. Krste Bogoeski, PhD
Lazar Shumanov, PhD
Zaharinka Aleksoska – Bacheva
Jovan Ristov

Internation Advisory Board:
Prof. Ljiljana Gavrilović, PhD, Serbia
Prof. Peter Stone, PhD, Unated Kingdom
Prof. Friedrich T. Schipper, PhD, Austria
Prof. Joris Kila, PhD, Netherlands
Karl von Habzburg - Lothringen, Austia

Proofreading:
KONTINEO - language services

Translation:
KONTINEO - language services
(Hristijan Todorov)

Corrections and Computer processing:
Davorin Trpeski

Contact:
MNC BLUE SHIELD
Sts. Cyril and Methodius University
Institute of Ethnology and Anthropology
Arhimedova 3, 1000 Skopje
Republic of Macedonia
www.sinstit.org.mk
e-stit@sinstit.org.mk

Содржина **Contents**

Даворин Трпески 5 **Davorin Trpeski**
Четиринасет години Македонски национален комитет на Синиот штит (2002-2016)
14 year of the Macedonian National Committee of the Blue Shield (2002-2016)

Крсте Богоески 15 **Krste Bogoeski**
Дваесет години на Синиот штит (1996-2016)
Twenty years Blue Shield (1996-2016)

Елени Новаковска 25 **Eleni Novakovska**
Приоритети во заштитата на библиотечните добра во НУ НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје
Priorities in Protection of Library Goods in NUL “St. Clement of Ohrid” - Skopje

Јован Ристов 40 **Jovan Ristov**
Правна заштита на нематеријалното културно наследство во Република Македонија
Legal Protection of the Intangible Cultural Heritage in the Republic of Macedonia

Бранислава Михајлова 74 **Branislava Mihajlova**
Состојбите на природното наследство во Р. Македонија и опасностите од негова деградација
The Situation of the Natural Heritage in Republic of Macedonia and Risk for its Degradation

УДК 061.2:[930.85:340.13(497.7)(060.91)"2002/2016"

Проф. д-р Даворин ТРПЕСКИ[1]
УКИМ – Природно-математички факултет - Скопје
Институт за етнологија и антропологија

ЧЕТИРИНАЕСЕТ ГОДИНИ ОД МАКЕДОНСКИОТ НАЦИОНАЛЕН КОМИТЕТ НА СИНИОТ ШТИТ (2002 - 2016)[2]

Синиот штит е организација која е основана и поддржана од УНЕСКО и воедно претставува еквивалент на Црвениот крст, а работи во делот на заштитата на културното наследство за време на опасност, вонредни состојби и војни. Основната цел на Македонскиот национален комитет на Синиот штит како специјализирана невладина организација е заштитата на културното наследство во опасност (во случај на вооружен судир, природни непогоди и други ризици). Заштитата на културното наследство од страна на Комитетот се остварува преку:

- Олеснување на секоја меѓународна акција за одговор на опасности или критични ситуации кои се закана за националното културно наследство, во соработка со Меѓународниот комитет на Синиот штит (ICBS);
- Поттикнување на чувањето и почитувањето на културните добра, особено со промовирање на стандарди за превенција на ризиците;
- Дејствување како компетентен субјект за заштита на културното наследство во опасност;
- Развивање и унапредување стратегии за заштита на културното наследство во случај на вооружен судир, природни катастрофи и други опасности;
- Оспособување експерти, на национално или друго ниво, за спречување, контрола и закрепнување од катастрофи;
- Соработка и координација на активностите со националните комитети за споменици и места (ICOMOS), за музеи (ICOM), за библиотеки и библиотекари (IFLA) и за архиви (ICA), како и со други

[1] Претседател на Македонскиот национален комитет на Синиот штит.
[2] Рефератот е презентиран на чествувањето на „Дваесет години од Меѓународниот комитет на Синиот штит (1996-2016)" во Дојран на 18 мај 2016 година.

домашни и странски организации за заштита на културното наследство во опасност.

Македонскиот национален комитет на Синиот штит е организација које формирана во 2002 година, непосредно по воениот конфликт во Македонија, кога значителен дел од вредно македонско културно наследство беше уништено, оштетено или беше изложено на висок ризик за оштетување или уништување. Токму таквата состојба иницираше дел од вработените во институциите чија цел е заштитата на културното наследство да ја основаат оваа организција во Македонија и нејзиниот прв претседател беше проф. д-р Крсте Богоески. Во првиот состав на МНК Син штит, покрај проф. Богоески беа и Захаринка Алексоска - Бачева, Бранислава Михајлова, Лазар Шуманов, Јован Ристов и други.

Во првите години функционирањето на МНК Син штит било насочено кон етаблирање на организацијата меѓу останатите организации и институции чија примарна цел е културното наследство и неговата заштита. Подоцна, преку најразлични дејствија, главно, преку организирање најразлични форуми, тркалезни маси, мониторинзи и мислења за поедини проблеми поврзани со заштитата на културното наследство МНК Син штит успева да го најде своето место како организација која има за цел партнерски да настапува со државните институции кои се грижат за културните добра. Досега, за овие 14 години од своето постоење МНК Син штит самостојно има организирано околу 20 форуми, 1 истражувачки проект, 2 мониторинзи, а најмалку уште толку настани заедно, односно партнерски со други невладини организации или институции од сферите на заштитата на културното наследство, пред се со МНК ИКОМ, МНК ИКОМОС и др.

Гледано поединечно, МНК Син штит ги остварил следниве поважни настани (форуми, тркалезни маси, мониторинзи и мислења за поедини проблеми поврзани со културното наследство):

2015

- Форум: „Локалната самоуправа и заштитата на културните и природните добра во катастрофи предизвикани од човекот“;
- Форум: „Приоритети при заштитата на музејското и библиотечното културно наследство во Р. Македонија“;
- Форум: „Заштитата на нематеријалното културно наследство во Р. Македонија: загрозеност и процена на ризици“;
- „Мониторинг на состојбата на заштитените објекти во градот Тетово по поплавата од 3 август 2015 година“.

2014

- Форум: „Шеесет години од Хашката конвенција (1954-2014)“;
- Форум: „Заштита и спасување од урнатини: мерки и постапки во случај на природни катастрофи и други непогоди“;

- Форум: „Методи на евалуација на ризикот на културното наследство во депоата на музеите во Македонија“.

2013

- Форум: „Имплементација на Вториот протокол од Хашката конвенција од 1954 година“;
- Изработка на нова веб – страница за МНК Син штит;
- Основање електронско списание на МНК Син штит, „Е-штит“.

2012

- Форум: „Заштитата на културното наследство во музеите во Македонија - состојби и искуства“;
- Форум: „Библиотечното и аудиовизуленото културно наследство во Македонија - состојби и заштита“;
- Постер: „Младите и заштитата на културното наследство во Македонија“.

2011

- Форум: „Состојбата на природното и на културното наследство во музеите во Македонија“;

2010

- Форум: „Заштитна инфраструктура за управување со вонредни состојби поврзани со културното наследство“;
- Форум: „Состојбата на културното наследство во природонаучните музеи и збирки во Македонија“;
- Форум: „Заштита на културното наследство во вонредни околности“;
- Мониторинг на состојбата на НУ Завод и музеј Охрид и на други објекти од културата по обилните врнежи од 31 март 2010 година во Охрид.

2009

- Форум: „Сакралното културно наследство во Македонија во случај на војна и вонредна состојба: имател - корисник - заедница“;
- Истражувачки проект: „Мапирање на загрозеноста на културното наследство во музеите на Македонија“.

2008

- Форум: „Четири години од примената на Законот за заштита на културното наследство“;
- Форум: „Кадровските состојби и потреби во заводите за заштита на културното наследство и во музеите“.

2007

- Форум: „Едукација на професионалниот кадар во институциите на културата на планот на заштитата на движното културно наследство во услови на елементарни непогоди“.

2005

- Форум: „Посебни мерки за заштита на културното наследство во воени и вонредни сосотојби“.

По повеќегодишното работење, МНК Син штит, како единствена невладина организација која работи под покровителство на УНЕСКО на полето на заштитата на културното наследство во опасност во Република Македонија, во 2013 година започна да го објавува годишното електронско Списание на Синиот штит „Е-Штит“. Текстовите во списанието се објавуваат двојазично, на македонски и на англиски јазик. Во списанието се објавуваат трудови од областа на херитологијата, заштитата на културното наследство и на дисциплините кои се тесно поврзани со заштитата на наследството. Предност за објавување во Списанието имаат домашни и странски автори со оригинални трудови во кои се обработуваат теми поврзани со културното наследство и неговата заштита од територијата на Македонија. Исто така, можат да бидат објавувани и оригинални трудови кои се однесуваат за поширокиот простор на Југоисточна Европа. И покрај многубројните проблеми на коишто наидувавме, пред сè финансиски, сепак успеавме до сега да објавиме два броја: 2013 и 2015 година.

Живееме во поднебје и перид кога и во мирнодобски услови културното наследство е загрозено и пропаѓа. Некој ќе рече па тоа е законот за ентропијата – сè пропаѓа! Да, но, во македонскиот случај не е баш така. На мислење сум дека само овде се случува да бидат украдени вредни артефакти од музеите и да бидат изнесен надвор од државата, да бидат украдени икони од црквите и тајно да завршат во приватни колекции во странство; да се сруши или да изгори во пожар сакрален објект кој е споменик на културата, а притоа никој да не понесе одговорност за тоа, да се се сруши споменик на културата од профан карактер и на негово место најлегално да се изгради нов објект, да им биде симната категоријата на одредени споменици на културата за да може непречено врз нив да се интервенира или за да биде иронијата уште поголема да се прогласуваат новоизградени објекти за културни добра и финансиите да се пренасочуваат кон нив, а притоа вредното и вистинското културно наследство да пропаѓа. И покрај тоа што ние како невладина организација реагираме на некои од овие постапки кај надлежните институции, сепак, со ваквата динамика со која го губиме македонското културно наследство, може да се каже дека тоа нема да има светла иднина. Сепак, единствено што ни преостанува е да се надеваме и да веруваме дека наскоро институциите ќе се исправат пред предизвикот и ќе ја насочат својата енергија кон заштита на вистинското културно наследство. Му посакувам на МНК Син штит уште долги години да биде активен и во иднина уште поревносно да биде ангажиран во остварувањето на своите цели.

***

Во склоп на овој дваесетгодишен јубилеј на Меѓународниот комитет на Синиот штит, Извршниот одбор на МНК Син штит одлучи да бидат доделени благодарници за институции и за лица кои дале свој придонес во сегментот на меѓународната работа на Комитетот и во промовирањето на МНК Син штит во меѓународни рамки во изминативе години. Благодарниците што ќе им бидат доделени претставуваат само едно скромно изразување благодарност до нив, но, ние сме незимерно благодарни на нивната работа поврзана со нашиот Комитет.

Според тоа, во името на ИО на МНК Син штит доделувам благодарница на: **Проф. д-р Крсте Богоески за дадениот придонес во промоцијата на МНК Син штит како член на Бордот на Асоцијацијата на национални комитети на Синиот штит**. Исто, благодарница доделувам и на **Секторот за Меѓународна соработка и соработка со УНЕСКО при Министерството за култура на Р. Македонија за континуираната поддршка на МНК Син штит за учество на меѓународните настани кои се однесуваат на заштитата на културното наследство**. Верувам дека тие нема да застанат тука, туку дека соработката и ангажманите поврзани со МНК Син штит ќе продолжат и во иднина со уште позасилено темпо.

UDC 061.2:[930.85:340.13(497.7)(060.91)"2002/2016"

Prof. Davorin TRPESKI, PhD[3]
UKIM – Faculty of Natural Sciences and Mathematics - Skopje
Institute of Ethnology and Anthropology

14 YEARS OF THE MACEDONIAN NATIONAL COMMITTEE OF THE BLUE SHIELD (2002-2016)[4]

The Blue Shield is an organization established and supported by UNESCO and in the same time it is an equivalent of the Red Cross working in the part of protection of the cultural heritage during dangers, emergency situations and wars. The basic goal of the Macedonian National Committee of the Blue Shield as a specialized nongovernmental organization is protection of cultural heritage in hazard (in case of armed conflict, natural disasters and other risks). The protection of the cultural heritage by the National Committee is realized by:

- Facilitation of any international response action in case of hazards or critical situation which may be hazard for the national cultural heritage, in cooperation with the International Committee of the Blue Shield (ICBS);
- Encouraging the preservation and respect of the cultural assets, especially through promoting standards for prevention of risks;
- Acting as a competent entity for protection of endangered cultural heritage;
- Developing and promoting strategies for protection of the cultural heritage in case of armed conflict, natural disasters and other hazards;
- Training experts, at national or other level, for prevention, control and rehabilitation after disasters;
- Cooperation and coordination of activities with the national committees for monuments and sites (ICOMOS), museums (ICOM),

[3] President of the Macedonian National Committee of the Blue Shield.
[4] This paper has been presented at the celebration of the "Twenty Years of the International Committee of the Blue Shield (1996-2016)" in Dojran on 18 of May 2016.

libraries and librarians (IFLA) and archives (ICA) as well as other national and international organizations for protection of endangered cultural heritage.

The Macedonian National Committee of the Blue Shield is an organization which was established in 2002, immediately after the war conflict in Macedonia when a significant part of a valuable Macedonian cultural heritage has been destroyed, damaged or under severe risk of damage or destruction. That situation initiated that some of the staff of the institutions which are responsible for the cultural heritage protection establish this organization in Macedonia and its first president was Prof. KrsteBogoeski, Ph.D. In addition to Prof. Bogoeski, the first MNC Blue Shield composition included ZaharinkaAleksoska – Bacheva, Branislava Mihajlova, Lazar Shumanov, Jovan Ristov etc.

In the first years, the functioning, MNC Blue Shield was towards establishment of the organization among the other organizations and institutions whose primary goal is cultural heritage and its protection. After that, through various activities, mainly by organizing various forums, round tables, monitoring and opinions about certain problems relating to the cultural heritage protection, MNC Blue Shield managed to find its rightful place as an organization with a goal to build partnerships with the state institutions which are responsible for the cultural assets. In the past 14 years of its existence, MNC Blue Shield has organized around 20 forums, 1 research project, 2 monitoring activities individually and as same number events combined in partnership with other nongovernmental organizations or institutions in the areas of cultural heritage protection, primarily with MNCICOM, MNCICOMOS etc.

Individually, MNC Blue Shield has realized the following most important events (forums, round tables, monitoring activities and opinions about certain problems relating to cultural heritage):

2015

- Forum: “The Local Self-Government and the Protection of Cultural and Natural Assets in Disasters Caused by Humans”;
- Forum: “Priorities in the Protection of Museum and Library Cultural Heritage in the Republic of Macedonia”;
- Forum: “Protection of the Intangible Cultural Heritage in the Republic of Macedonia: Hazards, and Risk Assessment”;
- “Monitoring of the Status of the Protected Structures in the City of Tetovo after the Flood of 3 August 2015”.

2014

- Forum: “Sixty Years of the Hague Convention (1954-2014)”;
- Forum: “Protection and Salvation of Ruins: Measures and Procedure in case of Natural Disasters and other Mishaps”;
- Forum: “Methods of Risk Evaluation of the Cultural Heritage in the Museum Depots in Macedonia”.

2013

- Forum: “Implementation of the Second Protocol of the 1954 The Hague Convention”;
- Production of a new website of MNC Blue Shield;
- Establishment of a E-journal of MNC Blue Shield, “E-Shield”.

2012

- Forum: “Protection of the Cultural Heritage in the Museums in Macedonia – Situation and Experiences”;
- Forum: “Library and Audiovisual Cultural Heritage in Macedonia – Situation and Protection”;
- Poster: “Young People and the Protection of Cultural Heritage in Macedonia”.

2011

- Forum: “Situation of the Natural and Cultural Heritage in the Museums in Macedonia”;

2010

- Forum: “Protection Infrastructure for Management with Emergencies Relating to Cultural Heritage”;
- Forum: “Situation of the Cultural Heritage in the Natural Science Museums and Collections in Macedonia”;
- Forum: “Protection of Cultural Heritage in Emergency Circumstances”;
- Monitoring of the Situation of the NI Institute and Museum Ohrid and other Culture Structures after the Heavy Rain on 31 March 2010 in Ohrid.

2009

- Forum: “Sacral Cultural Heritage in Macedonia in case of War and Emergency Situation: Holder – User – Community”;
- Research Project: Mapping of the Endangerment of the Cultural Heritage in the Museums of Macedonia”.

2008

- Forum: "Four Years of Implementation of the Law on Cultural Heritage Protection";
- Forum: "Staffing Situation and Needs in the Institutes for Protection of Cultural Heritage and in the Museums".

2007

- Forum: "Education of the Professional Staff in the Cultural Institutions in the area of Protection of Movable Cultural Heritage in case of Natural Disasters".

2005

- Forum: "Special Measures for Protection of Cultural Heritage in case of War or Emergency Situations".

After many years of operation as a unique nongovernmental organization that works under the auspices of UNESCO in the area of endangered cultural heritage protection in the Republic of Macedonia, in 2013 MNC Blue Shield started its annual electronic journal of the Blue Shield – "E-Shield". The papers in the journal are published bilingually, in Macedonian and in English. The journal publishes papers in the areas of heritology, protection of cultural heritage and the disciplines closely related to the protection of heritage. The journal favors domestic and foreign authors with original papers about topics relating to cultural heritage and its protection on the Macedonian territory. It also publishes original papers about the wider Southeast Europe area. Despite many problems we are facing, mainly financial; we managed to publish two issues in 2013 and 2015.

We are living in a milieu and in a period when even in peacetime the cultural heritage is endangered and devastated. Some will say that that is the law of entropy – everything deteriorates! Yes, but in the Macedonian case, it is not quite true. I think that only here valuable artifacts are stolen from the museums and taken out of the country; icons are stolen from the churches and end in private collections abroad; ruin or burn a sacral structure which is a cultural monument and nobody takes the responsibility for that; ruin a cultural monument of profane character construct a new illegal structure on its place; certain cultural monuments to be excluded from the category in order to intervene in it; or even proclaim newly constructed structures for cultural assets and direct the finances towards them and leave the valuable and real cultural heritage to deteriorate. Despite the fact that we as a nongovernmental organization react on some of these actions

with the relevant institutions, however, with this dynamics of losing of the Macedonian cultural heritage, we may say that it does not have a bright future. Nevertheless, we can only hope and believe that soon the institutions will stand before the challenge and direct their energy to the protection of the real cultural heritage. I will MNC Blue Shield many years of activity in the future and to engage more intensively in the realization of its goals.

***

As a part of this twenty year jubilee of the International Committee of Blue Shield, the Executive Board of MNC Blue Shield has decided to grant Gratitude Plaques to institutions and persons that gave their contributions in the segment of international activities of the Committee and in the international promotion of MNC Blue Shield in the past years. The Gratitude Plaques we are granting represent only a modest thanks to them, but nonetheless we are immeasurably grateful for their work with our Committee.

Consequently, on behalf of the EB of MNC Blue Shield I'm granting Gratitude Plaques to: **Prof. KrsteBogoeski, Ph.D. for his contribution in the promotion of MNC Blue Shield as a member of the Board of the Association of National Committees of the Blue Shield.** I would also like to grant a Gratitude Plaque to the **Sector for International Cooperation and cooperation with UNESCO in the Ministry of Culture of the Republic of Macedonia for the permanent support to MNC Blue Shield for participation in the international events about protection of cultural heritage.** I believe that they will not stop here, but will continue the cooperation and engagements with MNC Blue Shield in future with stronger pace.

УДК 061.2:[930.85:340.13(100)(060.91)

Крсте БОГОЕСКИ
УКИМ – Природно-математички факултет - Скопје
Институт за етнологија и антропологија

ДВАЕСЕТ ГОДИНИ НА СИНИОТ ШТИТ (1996-2016)[5]

Во 1996 година во Париз е формиран Меѓународен комитет на Синиот штит, а основачи се: ICOM, ICOMOS, ICA и IFLA. Причина за формирање беше зачестеноста на уништување на културните добра во многу земји во светот зафатени со војни или погодени од природни непогоди. Целта на формирањето на Организацијата беше да се промовира заштитата на културните добра, според дефиницијата на Хашката конвенција од 1954 година, против сите видови закани и стратешки да интервенира со носителите на одлуки и со меѓународните организации за превенција и одговор на катастрофи предизвикани од природата и човекот.

Според Вториот протокол на Хашката конвенцијата, Меѓународниот комитет на Синиот штит (МКСШ) имаше репрезентативна и консултативна улога кон УНЕСКО и неговите комитети. Во наредниот период претстоеше организациско јакнење. Требаше да се формираат национални комитети на Синиот штит, кои ќе ја организираат активноста во сопствените дражави. За да бидат признаени националните комитети мора целосно да ги прифатат Повелбата донесена од МКСШ во 2000 година во Стразбург и Принципите донесени во 2001 година, кои гласат:

- заеднички акции;
- независност;
- неутралност;
- професионалност;
- почитување на културниот идентитет; и
- работа врз непрофитна основа.

Веднаш потоа беа формирани први национални комитети, и тоа во: Белгија, Холандија, Велика Британија, Франција, потоа во: Полска, Чешка, Италија, Швајцарија. Денес во светот постојат над 20 признати национални

[5] Рефератот е презентиран на чествувањето на „Дваесет години од Меѓународниот комитет на Синиот штит (1996-2016)“ во Дојран на 18 мај 2016 година.

комитети на Синиот штит и уште толку во фаза на признавање, се разбира доколку ги исполнат пропишаните Принципи.

Во наредниот период се настојуваше да се утврдат формите на активности. Така, се дејствуваше преку: изјави, конкретни активности, семинари, работилници. Во 2002 година во Чешка имаше голема поплава, каде беа поплавени повеќе музеи и други институции од културата, при што реагираше и МКСШ, а помош укажа и Холандскиот национален комитет на Синиот штит.

Се настојуваше организациски да зајакне Синиот штит. Беше организирана Прва конференција на МКСШ во Торино 2004 година, каде што се разгледуваа следните прашања:

- Состојбата со културните добра во Ирак, Авганистан и други места во светот;
- Иницијатива за формирање Асоцијација на национални комитети на Синиот штит, која се реализираше во 2008 година во Хаг.

Втората конференција на МКСШ се одржа во Хаг 2006 година, на тема: *Кон солидна организација: Инфраструктура и свесност.* Се расправаше за:

- Моделот за структура на работата на МКСШ и
- Подготовка за формирање Асоцијација на национални комитети на Синиот штит.

Во декември 2008 година во Хаг се одржа Основачка конференција на Асоцијацијата на национални комитети на Синиот штит (АНКСШ). (Македонскиот Национален Комитет на Синиот штит (МНКСШ) основан во 2002 година, беше поканет да биде еден од шесте основачи на Асоцијацијата: САД, Франција, Белгија, Македонија, Холандија и Норвешка). Во таа прилика беа донесени следните одлуки:

- Усвоен Статутот на Асоцијацијата;
- Усвоена Програма за работа и Финансиска програма;
- Избран Борд на Асоцијацијата од десет члена, во кој влезе и претставникот од Македонија;
- За претседател избран Карл фон Хабзбург од Австрија;
- Седиште на Асоцијацијата: Хаг.

На Конференцијата беа презентирани теоретски и практични аспекти на дејствувањето на Синиот штит. Во наредниот период започнаа одредени активности на организација на АНКСШ, и тоа:

- Келн, Германија, срушен Архив 2009. Прва мисија на АНКСШ со волонтери;
- Абруцо, Италија, 2009, земјотрес;
- Газа, Палестина, 2009, воени судири;
- Порто Пренс, Хаити, земјотрес, 2010. Голема мисија на АНКСШ со волонтери;
- Чиле, 2010, земјотрес.

Во 2010 година во Виена, Австрија, беше организирана Конференција на АНКСШ, заедно со Светскиот археолошки конгрес, на тема: *Археологијата во конфликт*. Во меѓувреме се појави ривалитет меѓу МКСШ и АМКСШ по активностите во Хаити, за тоа кој треба да ја води акцијата.

Во 2011 имаше Мониторинг во Либија и Египет по внатрешните воени судири.

Мисија на претседателот на АНКСШ Карл фон Хабзбург со соработници во Либија.

Во 2013, во Париз, беше организиран заеднички состанок на МКСШ и АНКСШ, кога се појави надеж за надминување на конфликтот ривалитетот.

Присутните на Состанокот во Париз, 2013 година.

Во април 2012 беше организирана Генарална конференција на АНКСШ во Виена, на која се пристапи кон:

- Реизбор на Борд;

- Извештаи на националните комитети на Синиот штит;
- Теоретски и практични аспекти на функционирањето.

Во 2013, претседателот на АНКСШ оствари мисија со соработници во Тимбукту, Мали, по внатрешните воени судири.

Во 2014, во Рим, беше одржана вонредна генерална конференција на АНКСШ. На истата беше договорено спојување на МКСШ и АНКСШ во една организација, која ќе се вика СИН ШТИТ.

Дел од присутните на Конференцијата

На Конференцијата во Рим беа донесени повеќе одлуки, и тоа:

- Усвоен Статут на Организацијата;
- Избран борд од десет члена, а за претседател беше избран Карл фон Хабзбург;
- Седиште на оргзниацијата да биде во Хаг;
- Регистрирањето да се спроведе според Холандското законодавство.

Активностите денес, главно, се насочени кон заштита на културните добра во земји зафатени со воени судири, а особено:

- Прашањето на заштита на културните добра во Сирија;
- Мапирање на археолошки локалитети со цел да се избегнат бомбардирања;
- Активности во Мали;
- Во Пакистан;
- Во Авганистан и на други места во светот.

На крајот како заклучок се наметнува следното: Дека е мал периодот за да може да се видат сите можности, но Синиот штит покажува значајни активности во заштитата на културните добра во опасност и дека Синиот штит е млада организација со недоволна инфраструктура, што ја отежнува вкупната активност. Според тоа потребна е поголема посветеност на националните комитети за да има и повеќе резултати.

UDC 061.2:[930.85:340.13(100)(060.91)

Prof. Krste BOGOESKI, PhD
UKIM –Faculty of Natural Sciences and Mathematics - Skopje
Institute of Ethnology and Anthropology

TWENTY YEARS BLUE SHIELD (1996-2016)[6]

The International Committee of the Blue Shield was established in Paris in 1996. It was established by ICOM, ICOMOS, ICA and IFLA. The rationale for founding of the Blue Shield was increased frequency of destruction of cultural assets in many countries in the world struck by wars or natural disasters. The aim of the organization was to promote the protection of cultural assets according to the definition of the 1954 The Hague Convention against all types of treats and strategic intervention with the decision makers and international organizations to prevention and response to disasters caused by the nature or by humans.

According to the Second Protocol of the Hague Convention, the International Committee of the Blue Shield (ICBS) had a representative and consultative role towards UNESCO and its committees. The organization was strengthened in the period after the establishment. National Committees of the Blue Shield should have been established in order to organize the activity in their respective countries. In order to be recognized, the national committees have to accept the entire Charter enacted by ICBS in Strasbourg in 2000 and the following principles enacted in 2001:

- joint actions
- independence
- neutrality
- professionalism
- respect of cultural identity
- work on a not-for-profit basis.

The first national committees were established immediately after that. They were established in Belgium, The Netherlands, Great Britain, France followed by: Poland, The Czech Republic, Italy, and Switzerland. Now, there are

[6] This paper has been presented at the celebration of the "Twenty Years of the International Committee of the Blue Shield (1996-2016)" in Dojran on 18 of May 2016.

more than 20 recognized National Committees of the Blue Shield and another 20 which are in a process of recognition, certainly if they meet the prescribed principles.

In the following period, efforts were made to identify the forms of activities, thus the actions were through statements, specific activities, seminars, and workshops. There was a great flood in the Czech Republic in 2002 which affected several museums and other cultural institutions, ICBS reacted and the Dutch National Committee of the Blue Shield provided assistance.

Efforts were made to strengthen the organization of the Blue Shield. The first ICBS Conference was organized in Torino in 2004 which covered the following issues:

- The situation of cultural assets in Iraq, Afghanistan and other locations in the world;
- Initiative for establishment of an Association of National Committees of the Blue Shield which was realized in The Hague in 2008.

The Second ICBS Conference was held in The Hague in 2006 under the following topic: *Towards Solid Organization: Infrastructure and Awareness.* The following topics were discussed:

- The model of the work structure of ICBS; and
- Preparation for establishment of the Association of National Committees of the Blue Shield.

The Founding Conference of the Association of National Committees of the Blues Shield (ANCBS) was held in The Hague in December 2008. (The Macedonian National Committee of the Blue Shield (MNCBS), established in 2002 was invited to be one of the sic founders of the Association: USA, France, Belgium, Macedonia, The Netherlands and Norway). The following decisions were adopted on the founding conference:

- The Association's Statute was adopted;
- The Operational Program and Financial Program were adopted;
- The Association's board with ten members was appointed, including the Macedonian representative;
- Karl Von Habsburg from Austria was appointed president;
- Association's headquarters in The Hague.

Theoretical and practical aspects of the Blue Shield activities were presented at the Conference. In the following period, certain activities for organization of ANCBS, such as:

- Cologne, Germany, demolished Archive, 2009. First ANCBS mission which included volunteers;

- Abruzzo, Italy, 2009, earthquake;
- Gaza, Palestine, 2009, war conflict;
- Port-au-Prince, Haiti, earthquake, 2010, a large ANCBS missions with volunteers;
- Chile, 2010, Earthquake.

A ANCBS Conference was organized in Vienna in 2010, together with the World Archeological Congress, under the topic: *Archeology in Conflict.* Meanwhile a rivalry between the ICBS and ANCBS occurred about the activities in Haiti and who should lead the action.

After the internal war conflict, a monitoring was realized in Libya and Egypt in 2011.

Mission of the ANCBS President Karl Von Habsburg and associates in Libya.

A joint meeting of ICBS and ANCBS was held in Paris in 2013 with a hope to overcome the conflict and rivalry.

Attendants at the Paris meeting in 2013.

A General Conference of ANCBS was organized in Vienna in 2012 with the following agenda:

- Appointment of a new Board;
- Reports of the National Committees of the Blue Shield;
- Theoretical and practical aspects of functioning.

In 2013, the President of ANCBS realized a mission with his associates in Timbuktu, Mali, following the internal war conflict.

An extraordinary General Conference of ANCBS was held in Rome in 2014. At the Conference, ICBS and ANCBS agreed to join in a single organization which will be called BLUE SHIELD.

Some of the attendants at the Conference

Several decisions were adopted at the Rome Conference such as:

- The Statute of the organization was adopted;
- A Board with ten members was appointed and Karl Von Habsburg was appointed President;
- The organization's headquarters will be in The Hague;
- The registration should be according to the Dutch legislation.

The present activities are mainly directed towards protection of cultural assets in countries struck by war conflicts, especially:

- The issue of protection of cultural assets in Syria;
- Mapping of archeological sites in order to prevent bombing;
- Activities in Mali;
- In Pakistan;
- In Afghanistan and other sites in the world.

At the end we can conclude that:

The period is too short to see all the options, by the Blue Shield has significant activities in the endangered cultural assets protection; the Blue Shield in a young organization with underdeveloped infrastructure which makes the activities more difficult; There is need for greater dedication of the national committees in order to achieve better results.

УДК 025.85(497.7)

М-р Елени НОВАКОВСКА
НУ НУБ „Климент Охридски“ - Скопје

ПРИОРИТЕТИ ВО ЗАШТИТАТА НА БИБЛИОТЕЧНИТЕ ДОБРА ВО НУ НУБ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ - СКОПЈЕ

Апстракт: Во трудот ќе стане збор за конкретните приоритети во однос на заштитата на библиотечните добра кои НУ НУБ „Св.Климент Охридски'' - Скопје ги поседува. Трудот се базира на сознанијата што се добиени од континуираното истражување, обработката и ракувањто со културните добра во функција на остварување на библиотечната дејност, како примарна функција на институцијата.

Клучни зборови: библиотечни добра, заштита, едукација, приоритети.

Националната установа НУБ „Св. Климент Охридски” во Скопје е една од првите институции што биле формирани со одлука на АСНОМ, на 23 ноември 1944 година. Нејзината основна цел била да го собира, обработува, чува и заштитува културното наследство за идните генерации. Со градењето и развојот на националниот библиотечно - информациски систем, дигитализацијата на културното наследство од сопствените збирки, и со изработувањето на националната библиографија, се обезбедува пристап in situ и од далечина, пред сè за оние што се занимаваат со научно-истражувачка работа, но и за сите оние кои се стремат кон збогатување на сопственото знаење и свестран личен развој. Во членот 17 од Закон за изменување и дополнување на Законот за библиотеките (Службен весник на РМ 88/2015) наведена е функцијата на Националната библиотека и тоа:

1. Заради развој на библиотечната дејност, културата, науката и образованието, како и за задоволување на информациските потреби во Република Македонија, НУ НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје се определува како национална библиотека на Република Македонија (во натамошниот текст: Националната

библиотека);

2. Заради унапредување и координација на работата на библиотеките на територијата на Република Македонија со овој и со Законот за заштита на културното наследство, Националната библиотека се определува како матична библиотека.

Вредностите врз кои библиотеките делуваат се базираат на суштинските вредноси на Меѓународната федерација на асоцијации на библиотеки IFLA, а тоа се:

- усвојување на принципите за слободен пристап до информации, идеи, дела на фантазијата и слободата на изразување отелотворени во членот 19 на Универзалната декларација на човековите права;
- верувањето дека на луѓето, заедниците и организациите треба да им се овозможи универзален и рамноправен пристап до информации, идеи и дела на фантазијата за нивна општествена, образовна, културна, демократска и економска благосостојба.'' (http://www.ifla.org/about/more).

Досега изнесено не насочува кон главната функција на Националната библиотека (како и на секоја библиотека), а тоа е овозможување пристап до сопствените фондови, а со тоа и до културното наследство кое таа го поседува или го има на чување.

Во Законот за Заштита на културно наследство (Службен весник на РМ) библиотечните добра се дефинираат во член 21 и тоа:

1. Библиотечни добра се старите ракописи (средновековни и словенски или ракописи на други јазици) што се однесуваат на Македонија и старите ракописи на други јазици и од други култури во Македониј настанати до крајот на XIX век, инкунабулите и постинкунабулите печатени до 1530 година, првите изданија на книги на преродбеници и печатари или печатници во Македонија, старите карти и атласи на Македонија до 1913 година, посебни библиотечни целини што потекнуваат од просветни, културни, научни, верски и други институции во Македонија до крајот на 1946 година или што се издадени до тој период, а се однесуваат на значајни историски настани во Македонија, ретки книги и друг редок библиотечен материјал утврден со закон, ракописниот и старопечатениот нотен и филателистички материјал, како и семејни и лични библиотеки од научно или културно значење;
2. Библиотечни добра се и задолжителните примероци на

публикации што се доставуваат до надлежната библиотечна установа, вклучувајќи го нотниот, картографскиот, филателистичкиот и друг материјал со статус на публикација, како и задолжителниот примерок на одбранети магистерски и докторски трудови.

Задолжителниот примерок како таков Националната библиотека го собира од 18 јануари 1945 година, врз основа на Решение на АСНОМ за доставување на задолжителен примерок од македонската издавачка продукција, како и со Одлука на Националниот комитет за ослободување на Југославија од 8 февруари 1945 година, за доставување на задолжителен примерок од југословенската издавачка продукција. До 1991 година НУБ претставува депозитна библиотека на целокупната југословенска издавачка продукција, а од 1991 години само за македонската издавачка продукција. Законите кои се однесуваат на задолжителниот примерок на публикација до1991 (Законот за доставување печатени работи на определени установи ("Службен весник на СРМ" број 34/72 и 51/88), Правилникот за задолжително доставување носачи на звук и слика ("Службен весник на Република Македонија" број 29/91) како и Законот за Задолжителен примерок (Службен весник на РМ (11/94), во 2014 година се фузираат и стануваат составен дел на Законот за издавачка дејност (Службен весник на РМ 14/2014). Врз основа на овој Закон, покрај задолжителните примероци на публикација, задолжителен примерок претставуваат и т.н. полупубликации односно магистерските трудови и докторски дисертации одбранети на Универзитетите во републиката.

Што се однесува до реткиот библиотечен материјал неговото дефинирање се јавува за прв пат во Правилник за определување библиотечен материјал што ќе се смета споменик на културата и редок библиотечен материјал и за условите и начиниот на неговото стручно обработување, заштита, чување и користење ("Сл. Весник на СРМ", бр.8/78). Во член 4 од став два како редок библиотечен материјал се дефинираат:

- книгите и другиот библиотечен материјал што се однесуваат на просветната, културната, економската и политичката историја на Македонија издадени до крајот на 1946 година;
- печатениот или на било кој друг начин умножен библиотечен материјал настанат во НОВ и Револуцијата на македонскиот народ и народностите;
- книгите и периодичните публикации издадени на територијата на Македонија до крајот на 1918 година, Србија до 1847 година, Хрватска до 1860 година, Словенија до 1847 година, Босна и Херцеговина до 1880 година, Бугарија до 1878 година, Турција до 1861 година, Грција до 1863 година, Романија до 1930 година

и другите европски земји до 1800 година;

- првите изданија од делата на видни југословенски писатели до граничните години за старопечатеии книги;
- првите изданија од делата на класиците на светската литература;
- изданија на книги што се објавени во тираж помал од 200 примероци:
- книгите и периодичните публикации забранувани и конфискувани;
- книгите што се одликуваат по своето естетско и техничко обликување (ексилибриси, гравури, специјална опрема и др.);
- книгите со ракописни забелешки, посвети и потписи од авторот.

Дефинирањето на типовите на библиотечни добра се усложнува со егзистирањето на Правилникот за определување библиотечен материјал што ќе се смета споменик на културата и редок библиотечен материјал и Законот за заштита на културното наследство, поради тоа што дел од типовите на библиотечени добра кои се дефинирани како такви во Законот се дел од реткиот библиотечен материјал.

Со одлука од август месец 2015 година објавена во Службен весник на РМ се укинува важењето на Правилникот за определување библиотечен материјал што ќе се смета споменик на културата и редок библиотечен материјал и за условите и начинот на неговото стручно обработување и заштита, чување и користење. Укинувањето на овој Правилник, всушност претставува и укинување на дефинирањето на редок библиотечен материјал кој како таков не е дефиниран во Законот за заштита на културното наследство.

Разграничувањето на библиотечните добра е извршено и преку Националната класификација на културното наследство (Службен весник на РМ 37/2006) во која библиотечните добра се поделени во неколку категории и 8 видови на библиотечни добра: ракописи, ракописен нотен материјал, печатени книги, печатен нотен материјал, картографски материјал, филателистички добра, задолжителни архивски примероци, библиотечна документација и други библиотечни добра. Ова разграничување е особено значајно кога се однесува на задолжителниот примерок, односно јасната дистинкција дека само архивскиот примерок (како дел од задолжителниот примерок) претставува културно наследство.

Но, задолжителниот примерок претставува само еден дел од фондот на библиотечни добра кои ги поседува НУБ. Целта на егзистирањето на Националната библиотека е да ја собира, открива, истражува, заштитува и чува авторовата креативност од различни полиња. Од таа причина во

институцијата е оформено и Одделението Збирки и посебни фодови во чии рамки како работни единици функционираат 8 специфични Збирки и тоа:

- Збирката Архивски примерок,
- Збирката магистерски трудови, докторски дисертации, научно истражувачки проекти и микрофилмови,
- Збирката за ликовна уметност,
- Збирката картографија,
- Збирката дробен печат,
- Збирката за музичка уметност,
- Збирка ориентални ракописи и ретки публикации,
- Збирка ретка периодика, современи ракописи и фотографии и
- Археографска збирка, ретки и старопечатени книги.

Делувањето на збирките е преку библиографско и теренско истражување да се изврши идентификација на специфичните типови на материјали кои претставуваат претставуваат културно богатство, материјалите да бидат вклучени во фондот каде што се истражуваат и чуваат. Дејноста на „Збирките“ резултира со формирање посебни фондови кои врз основа на Законот за заштита на културното наследство и неговото спроведување, беа прогласени за културно наследство и тоа како збирки на библиотечни добра и уметнички предмети.

За разлика од другите типови на движно културно наследство библиотечните добра се константно изложени на уништување, од причини што книгите, ракописите, нотите и другите видови на библиотечни добра се читаат и се наоѓаат во рацете на корисниците. Тие не се изложени во витрини, затоа што на тој начин е невозможно да се антиципира нивната содржина.

Со оглед на ваквата ситуација во однос на конзумирањето на културното наследство прв приоритет во заштитата на библиотечните добра претставува едукацијата не само на корисниците туку и библиотечниот кадар и подигање на свеста за културното наследство, протоколите за работа како и обврските кои призлегуваат од Законот за заштита на културното наследство и подзаконските акти од оваа свера.

Организацијата на работните процеси во Националната библиотека изискува библиотечното добро, во фаза на приемот и обработката да биде проследено во најмалку низ 6 служби, додека да биде депонирано во депото. Едукација на кадарот од најразлични профили и компетенции е неопходно да биде извршена од првиот миг на ангажирање во рамки на работниот процес на сите вработени, преку запознавање со јавно достапните стандарди и препораки на Меѓународната федерација на асоцијации на библиотеки IFLA.

Што се однесува пак до „Законот за заштита на културното наследство“ како и подзаконските акти, од примарна важност е едуцирањето на целокупниот кадар на институцијата, без разлика на неговата стручност и компетенции за обврските кои произлегуваат од неговата имплементација. Тука, секако, би требало да бидат вклучени и Одделенијата чија примарна дејност не е библиотечната.

Со оглед дека библиотечните добра се константно изложени на оштетувања заради нивното користење втор приоритет во однос на достапноста е продолжување на процесот на конзервацијата и реставрацијата. Врз дел од библиотечните добра се извршува непосредна заштита преку активностите на конзерваторите од Лабораторија за конзервација и реставрација на библиотечен материјал, а овоа активност континуирано се изведува во зависност од материјалните можности на институцијата.

Со цел за достапност на библиотечните добра до пошироката јавност како и заштита во однос на нивната употреба, Националната библиотека во 2008 година изготви стратегија за дигитализација. Дигитизацијата на добрата се извршуваше соодветно на стратегијата која имаше важност до 2011 година. Процесот на дигитизација продолжува да се изведува согласно имплементираните стандарди и протоколи, како и Законот за авторски и сродни права. Токму овој процес претставува трет приоритет во однос на заштитата на библиотечантите добра. Во 2010 година Националната библиотека преку својот портал Dlib.mk, на своите посетители им овозможува пристап до различни содржини. Порталот Dlib.mk, пред сè, има задача да зачува, презентира и дистрибуира најразлични библиографски содржини во дигитална форма како дел од програмата за заштита на културното наследство и промовирање на македонската култура во јавноста (http://www.dlib.mk/page/about).

Со цел да се заштитат библиотечните добра, Националната библиотека работи на воспоставување на мерки за превентивна заштита на добрата кои се во сопственост на библиотеката, но и на добрата кои се оставени на чување во институцијата. Со таа цел, а со оглед на тоа дека библиотеката не го задоволува ISO стандардот бр.11799 : 2003, кој се однесува на условите за чување на архивски и библиотечни материјали, еден од приоритетите е создавање на соодветни амбиентални услови, реадаптации на депоата и набавка на потребен инвентар со цел да се овозможи адекватно сместување на културното наследство. Превентивната заштита се однесува и на обезбедување на соодветни услови за користење на библиотечните добра како и другите видови на добра кои ги поседува НУБ.

Како што напоменавме протходно, во рамки на институцијата делува Одделение за збирки и посебни фондови. Вработените во

одделението, во зависност од кадровската екипираност изработуваат елаборати за ревалоризација на добрата кои се во НУБ. Врз база на нивните активности, досега се прогласени седум збирки на библиотечни добра и една збирка на уметнички предмети. Приоритет претставува истражувањето и изработката на елаборати на уште неколку збирки на библиотечни добра меѓу кои: Збирка ракописи од современи автори како што се Блаже Конески, академик Гане Тодоровски, Славко Јаневски, Чедо Јакимовски, Петре М. Андреевски, Ката Мисиркова – Руменова, Димитар Солев, Анте Поповски, а од странските би ја споменале Десанка Максимовиќ; потоа збирката оригинални карти и атласи (1841 – 1913 г.); Збирката на нотни ракописи од македонски композитори - збирка која ја чинат композиции од четири повоени генерации македонски композитори; Легат на композиторот Глигор П. Смокварски; Легат на композиторот, диригент и педагог Стефан Гајдов како и последниот добиен и најобемен легат на композиторот, медиевистот и педагогот проф. д-р Сотир Голабовски.

Со цел библиотечните добра да останат во својата изворна форма и без оштетувања, на крај, но секако не од најмала важност е приоритетот во однос на воведувањето на нови протоколи за библиотечна обработка на библиотечните добра, во контекст на техничката обработка. Техничката обработка на целокупниот библиотечен фонд, а не само на библиотечните материјали се реализира врз база на веќе застарени протоколи. При ваквата обработка се нанесуваат физички оштетувања на добрата при процесите на инвентарирање, потпечатување и аплицирање на сигнатурни налепници врз добрата. Од тие причини, а согласно насоките на ИФЛА публикувани во „IFLA Principles for the Care and Handling of Library“ од 1998 година, како и почитување на Законот за заштита на културно наследтсво неопходно е да се воведат нови протоколи за техничка обработка на библиотечните добра во Националната библиотека, со цел за комплетно реализирање на функцијата за заштита на културното наследство.

Библиографија:

1. Adcock E.P., Varlamoff M., Kremp V., IFLA Principles for the Care and Handling of Library, Paris- Washington, 1998.
2. IFLA Section on Serial Publications, Guidelines for Newspaper Preservation Microfilming, The Hague, 1996.
3. ISO 11799: Information and documentation -Document storage requirements for archive and library materials, 2003.
4. Royan B., Cremer M., Guidelines for Audiovisual and Multimedia

materials in libraries and other institutions, The Hague, 2004.

5. Roosa M., Care, handling, and storage of photographs, Paris, 2004
6. Закон за доставување печатени работи на определени установи :“Службен весник на СРМ” бр. 34/72 и бр.51/88
7. Закон за Задолжителен примерок: Службен весник на РМ бр.11/94
8. Законот за Заштита на културно наследство: Службен весник на РМ бр.20/04 и бр.199/2014
9. Законот за издавачка дејност: Службен весник на РМ бр. 14/2014
10. Закон за изменување и дополнување на Законот за библиотеките :Службен весник на РМ 88/2015
11. Националната класификација на културното наследство : Службен весник на РМ бр.37/2006
12. Правилник за задолжително доставување носачи на звук и слика ; Службен весник на Република Македонија” бр. 29/91
13. Правилник за определување библиотечен материјал што ќе се смета споменик на културата и редок библиотечен материјал и за условите и начиниот на неговото стручно обработување, заштита, чување и користење: "Сл. Весник на СРМ", бр.8/78
14. http://www.dlib.mk/page/about
15. http://www.ifla.org/about/more
16. http://nubsk.edu.mk/za-nas/funkcii-zadaci

UDC 025.85(497.7)

Eleni NOVAKOVSKA, MA
NI NUL "St. Clement of Ohrid" – Skopje

PRIORITIES IN PROTECTION OF LIBRARY GOODS IN NUL "ST. CLEMENT OF OHRID" - SKOPJE

Abstract: This paper will cover the specific priorities regarding the protection of library goods of NI NUL "St. Clement of Ohrid" – Skopje. The paper is based on the information gathered by permanent research, processing and handling of cultural goods for realization of librarian activity as a primary function of the institution

Key words: library goods, education, priorities.

NUL "St. Clement of Ohrid" in Skopje is one of the first institutions established with a decision by ASNOM on 23 November 1944. Its basic goal was to collect, process, keep and protect the cultural heritage for the future generations. Through building and development of the national library – information system, digitalization of the cultural heritage from its collections and production of national bibliography, a access in situ and distance access are provided, mainly for the ones who are dealing with scientific and research work, but also for the ones who are striving to enrich their knowledge and for diverse personal development. Article 17 of the Law on Changes and Additions to the Law on Libraries (Official Gazette of RM no. 88/2015) prescribes the function of the National Library as follows:

3. For the purposes of development of library activity, culture, science and education, as well as in order to meet the information needs in the Republic of Macedonia, NI NUL "Clement of Ohrid" – Skopje shall be assigned to be a national library of the Republic of Macedonia (hereinafter: National Library);
4. In order to promote and coordinate the work of the libraries on the territory of the Republic of Macedonia with this Law and the Law on

Cultural Heritage Protection, the National Library shall be assigned to be Main Library.

The following values of operation of the libraries are based on the core values of the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA):

- the endorsement of the principles of freedom of access to information, ideas and works of imagination and freedom of expression embodied in Article 19 of the Universal Declaration of Human Rights;
- the belief that people, communities and organizations need universal and equitable access to information, ideas and works of imagination for their social, educational, cultural, democratic and economic well-being (http://www.ifla.org/about/more).

The above presents the main function of the National Library (as well as of any library) to enable access to its funds, thus to the cultural heritage it possesses or keeps.

The Law on Cultural Heritage Protection (Official Gazette of RM) defines the library goods in article 21, as follows:

3. The library goods shall include the old handwritings (mediaeval and Slavic or handwritings of other languages) which refer to Macedonia made up to the end of the XIX century, incunabula and post-incunabula printed not later than 1530, the first issues of books of the renaissance authors, printers or printing facilities in Macedonia, old maps and atlases of Macedonia up to 1913, special library entireties which originate from educational, cultural, scientific, religious, and other institutions in the Republic of Macedonia up to the end of 1946, or which were published up to that period and refer to significant historical events in Macedonia, rare books and other rare library material specified by Law, as well as family and personal libraries of scientific or cultural significance.
4. As library goods shall be considered as well, the mandatory copies of publications submitted to the competent library institution, including the note, plotters, philatelic and other material with a status of publication, as well as the mandatory copy of completed masters' and doctors' works.

The National Library collects the mandatory copies since 18 January 1945, based on a Decision by ASNOM for submission of mandatory copy from the Macedonian publishing production as well as Decision by the National Committee for Liberation of Yugoslavia dated 8 February 1945 for submission of mandatory copy from the Yugoslav publishing production. Until 1991, NUL is a depository library for the complete Yugoslav publishing production and since 1991 only for the Macedonian publishing production. The laws applying to

mandatory copy of publications until 1991 (Law on Submission of Printed Issues to Certain Institutions (Official Gazette of SRM no. 34/72 and 51/88, the Rulebook on Mandatory Submission of Audio and Visual Media (Official Gazette of the Republic of Macedonia no. 29/91) and the Law on Mandatory Copy (Official Gazette of RM no. 11/94) were joined in 2014 and became an integral part of the Law on Publishing Activity (Official Gazette of RM no. 14/2014). Based on this Law, in addition to the mandatory copies of publications, mandatory copies of so called semi-publications i.e. master theses and doctoral theses defended at the universities in the country are also submitted.

Regarding the rare library material, it is defined for the first time in the Rulebook on Identification of Library Material That shall be Deemed as Cultural Monument and Rare Library Material and on the Conditions and Method on its Professional Processing, Protection, Keeping and Use (Official Gazette of SRM no. 8/78). The article 4, paragraph 2 defines the rare library material as:

- The books and other library material regarding the educational, cultural, economic and political history of Macedonia published by the end of 1946;
- Printed or any other multiplied library material produced during NLW and revolution of the Macedonian people and national minorities;
- Books and periodical publications published on the territory of Macedonia by the end of 1918, Serbia by 1847, Croatia by 1860, Slovenia by 1847, Bosnia and Herzegovina by 1880, Bulgaria by 1878, Turkey by 1861, Greece by 1863, Romania by 1930 and other European countries by 1800;
- The first issues of the works of prominent Yugoslav writers until the final years of the old printing techniques;
- The first issues of the works of the classics of the world literature;
- Issues of books published in circulation up to 200 copies;
- Books and periodic publications which have been banned or confiscated;
- Books that have characteristic aesthetic and technical shape (bookplates, engravings, special equipment etc.);
- Books with hand written author's remarks, dedications and signatures.

Defining the types of library assets is complicated by the existence the Rulebook on Identification of Library Material That shall be deemed as Cultural Monument and Rare Library Material and the Law on Cultural Heritage Protection because some of the types of library goods which are defined as such in the Law are part of the rare library material.

A decision from August 2015, published in Official Gazette of RM revoked the Rulebook on Identification of Library Material that shall be deemed as Cultural Monument and Rare Library Material and on the Conditions and Method on its Professional Processing, Protection, Keeping and Use. The revocation of this Rulebook is revocation of the definition of a rare library which is not defined in the Law on Cultural Heritage Protection.

Distinction of library goods is made through the National Classification of Cultural Heritage (Official Gazette of RM no. 37/2006) which divides the library goods into several categories and 8 types of library goods: manuscripts, handwritten note material, printed books, printed note material, cartography material, philatelist goods, mandatory archive copies, library documentation and other library goods. This distinction is especially important in the case of mandatory copy i.e. the clear distinction that only the archive copy (as part of the mandatory copy) is cultural heritage.

However, the mandatory copy is only a part of the library goods fund of the NUL. The goal of the National Library is collecting, discovering, researching, protecting and keeping the authors' creativity in different fields. For that reason, the institution has a Department of Collections and special funds in which the following 8 specific collections function and working units:

- Collection of archive copies,
- Collection of master theses, doctoral dissertations, scientific and research projects and microfilms,
- Collection of fine arts,
- Cartography collection,
- Collection of small prints,
- Collection of music art,
- Collection of oriental manuscripts and rare publications,
- Collection of rare periodic, modern manuscripts and photographs, and
- Archaeographic collection, rare and old print books.

The operation of the collections is realized through bibliographic and field research in order to identify the specific types of material that are cultural heritage, material which should be included in the fund where they are being researched and kept. The activity of the "collections" results in establishing new funds which based on the Law on Cultural Heritage Protection and its implementation have been proclaimed as cultural heritage as collections of library goods and artifacts.

Unlike other types of movable cultural heritage, the library goods are permanently subjected to destruction because books, manuscripts, notes and other types of library goods are being read and are in the hands of the users.

They are not exhibited in vitrines because in that way it is not possible to anticipate their content.

Because this situation regarding the consumption of the cultural heritage, the priority in the protection of the library goods is the education not only of the users but also of the librarian staff and rising of the awareness for the cultural heritage, working protocols as well as the obligations that derive from the Law on Cultural Heritage Protection and the secondary legislation in this sphere.

The organization of operations in the National Library requires that the library good, in the phase of admission and processing, passes at least through six departments until it is deposited in the depot. Education of the staff from various profiles and competences is necessary from the first moment of engagement in the operations, through introduction of the publicly available standards and recommendations of the International Federation of Library Associations – IFLA.

Regarding the Law on Cultural Heritage Protection as well as the secondary legislation, it is most important to educate the entire staff in the institution, regardless off its competences, on the obligations that derive from the implementation of the Law. It should certainly include the departments that do not have primary library activity.

Since the library goods are permanently exposed to damage due to their use, the second priority regarding the availability is to continue the process of conservation and restauration. Some of the library goods are subject of direct protection through the activities of the conservators from the Laboratory for Conservation and Restauration of Library Material and this activity is permanent depending on the institution's material base.

In order to make the library goods more accessible to the public as well as protection regarding its use, in 2008, the National Library has prepared a Digitalization Strategy. The digitalization of the goods was performed according to the Strategy which was valid until 2011. The digitalization process continues according to the implemented standards and protocols as well as according to the Law on Copyright and Related Rights. This process is the third priority in the protection of the library goods. In 2010, the National Library through its portal Dlib.mk enables its visitors to access various contents. The Dlib.mk, portal's task is to keep, present and distribute various bibliographic contents in digital form as part of the Program for Protection of the Cultural Heritage and Public Promotion of the Macedonian Culture (http://www.dlib.mk/page/about).

In order to protect the library goods, the National Library works on establishment of measures for preventive protection of the goods owned by the library, but also of the goods that are kept in the institution. For that purpose, and since the library does not meet the ISO 11799:2003 standard regarding the conditions for storage of archive and library materials, one of the priorities is

creating relevant ambient conditions, readaptation of the depots and procurement of the necessary equipment in order to enable adequate storage of the cultural heritage. The preventive protection also applies to provision of relevant conditions for use of the library goods as well as of the other types of goods owned by NUL.

As we previously mentioned, the institution has a Department for Collections and Special Funds. The staffs in this department, depending on their number, prepare revaluation reports for the goods in NUL. Based on their activities, seven collections of library goods and one collection of artifacts have been proclaimed by now. The priority is given to the research and preparation of reports for several new collections of library goods such as: Collection of Manuscripts by Modern Authors including: Blazhe Koneski, Gane Todorovoski, academician, Slavko Janevski, Chedo Jakimovski, Petre M. Andreevski, Kata Misirkova – Rumenova, Dimitar Solev, Ante Popovski, and from the foreign ones we would like to mention Desanka Maksimovic, the Collection of Original Maps and Atlases (1841 – 1913), the Collection of Note Manuscripts from Macedonian Composers – collection that includes compositions from four postwar generations of Macedonian composers; the Legate of the Composer Gligor P. Smokvarski; the Legate of the Composer, Conductor and Pedagogue Stefan Gajdov as well as the last and most voluminous Legate of the Composer, Mediavist and Pedagogue Prof. Sotir Golabovski, Ph.D.

In order to preserve the library goods in their original shape and without damages, last but not least is the priority regarding the introduction of new protocols for library processing of library goods in the context of technical processing. Technical processing of the entire library fund, not only of the library materials, is realized based on obsolete protocols. This processing cause physical damage to the goods in the processes of inventory, stamping and applying signature labels on the goods. Due to that and according to the IFLA directions, published in 1988 "IFLA Principles for the Care and Handling of Library", as well as according to the Law on Cultural Heritage Protection it is necessary to introduce new protocols for technical processing of the library goods in the National Library in order to realize the function of cultural heritage protection.

Literature:

17. Adcock E.P., Varlamoff M., Kremp V., IFLA Principles for the Care and Handling of Library, Paris- Washington, 1998.
18. IFLA Section on Serial Publications, Guidelines for Newspaper Preservation Microfilming, The Hague, 1996.

19. ISO 11799: Information and documentation -Document storage requirements for archive and library materials, 2003.
20. Royan B., Cremer M., Guidelines for Audiovisual and Multimedia materials in libraries and other institutions, The Hague, 2004.
21. Roosa M., Care, handling, and storage of photographs, Paris, 2004
22. Закон за доставување печатени работи на определени установи :"Службен весник на СРМ" бр. 34/72 и бр.51/88
23. Закон за Задолжителен примерок: Службен весник на РМ бр.11/94
24. Законот за Заштита на културно наследство: Службен весник на РМ бр.20/04 и бр.199/2014
25. Законот за издавачка дејност: Службен весник на РМ бр. 14/2014
26. Закон за изменување и дополнување на Законот за библиотеките :Службен весник на РМ 88/2015
27. Националната класификација на културното наследство : Службен весник на РМ бр.37/2006
28. Правилник за задолжително доставување носачи на звук и слика ; Службен весник на Република Македонија" бр. 29/91
29. Правилник за определување библиотечен материјал што ќе се смета споменик на културата и редок библиотечен материјал и за условите и начиниот на неговото стручно обработување, заштита, чување и користење: "Сл. Весник на СРМ", бр.8/78
30. http://www.dlib.mk/page/about
31. http://www.ifla.org/about/more
32. http://nubsk.edu.mk/za-nas/funkcii-zadaci

УДК 930.85:340.13(497.7)

Јован РИСТОВ
Национален конзерваторски центар - Скопје

ПРАВНА ЗАШТИТА НА НЕМАТЕРИЈАЛНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Апстракт: Во овој прилог се обработени основите на правната заштита на нематеријалното културно наследство, сфатени како составен дел на националниот систем и модел на заштита на културното наследство во Република Македонија. Тие, како посебна тематска целина, овде се приопштуваат првпат, и тоа во обем и на начин што овозможуваат да се добијат основни сознанија за нив, нивната генеза и отворените прашања во поглед на нивната имплементација

Клучни зборови: нематеријални добра, нематеријално културно наследство, заштита.

Основна терминологија

Во областа на правото, во одделни правни гранки и дисциплини, кога се во прашање *нематеријалните добра* како предмет на уредување или проучување, се наидува на мноштво зборови, изрази и/или правни формулации (конструкции) што се употребуваат за нивна *терминолошка идентификација*. Најчесто, во даден контекст, како генерички правни поими се користат општи изрази, што ја немаат или само делумно ја имаат неопходната прецизност. Покрај тоа, во голем број случаи се користат и посебни изрази, својствени за одредена правна област, односно дисциплина. Тоа, пак, во значителна мера придонесува да настануваат недоразбирања или произволни толкувања во практиката. Оттаму, колку и да е прашање на научна конвенција, предметната терминологија била и останува податлива за анализа, а со тоа, не само од методолошки причини,

се наметнува како актуелен аспект, што не може или барем не би требало да се пренебрегнува. Особено поради нејзината сознајна функција и смислата на самата *терминолошка идентификација*.

Ако се погледне *уставната терминологија* во минатото и денес, ќе се забележи шаренило од изрази во кои само делумно или индиректно можат да се препознаат *нематеријалните добра*. Така, во *македонскиот устав* од 1963 година, во една одредба каде се набројуваат одредени *материјални добра* како *уставни категории*, на крајот е содржана и формулацијата: *„и други вредности на националната историја и култура"* (член 32).[7] Таквата нормативна стилизираност не ја исклучува можноста, по пат на толкување, да се заклучи дека поименично неидентификуваните *нематеријални добра*, како *вредности на националната историја и култура*, биле издигнати на ранг на *уставна категорија*. Сличен номотехнички пристап бил применет и при стилизирањето на еден од *уставните амандмани* од 1989 година *(Амандман XLVII)*, каде е содржана формулацијата: *„недвижности и други предмети и вредности од културно и историско значење."*[8] Во случајот, преку зборот *„вредности"* била дадена уставна основа за проширување на опфатот на *заштитата* и врз *нематеријалните добра*, со оглед дека во таа амандманска формулација тој збор бил употребен како синоним на зборот *„добра"*. Во актуелниот *македонски устав*, пак, *нематеријалните добра* можат да се препознаат во општ контекст, во делот за *културните слободи и права*, подведени под уставниот израз *„други видови на творештво"*, односно *„друг вид интелектуално творештво"* (член 47 став 1 и 2), а во *протектолошки контекст* единствено под изразот *„историско и уметничко богатство"* (член 56 став 2), препуштен на толкување.[9]

Во областа на *граѓанското (имотното) право*, особено во минатото, меѓу другото, бил употребуван изразот *„бестелесни ствари"* (лат. *res incorporales)*, однесувајќи се на *интелектуалните права,* односно *интелектуалните дела (авторски дела, пронајдоци),* а како таков бил и останал неприфатлив за *терминолошка идентификација на нематеријалните добра* како *протектолошка категорија*.[10]

Во областа на *авторското право*, покрај стандардните изрази *„интелектуална творба", „интелектуални дела", „интелектуална сопственост"* и слични на нив, во предметното законодавство, во еден период, како во случајот со *Законот за авторско право* од 1968 година (сојузен пропис), биле употребувани поопределени изрази што се

---

[7] *Устав на СР Македонија* („Службен весник на СРМ" бр. 15/63).
[8] *Амандмани XXIV до LV на Уставот на СР Македонија* („Службен весник на СРМ" бр. 16/89).
[9] *Устав на Република Македонија* („Службен весник на РМ" бр. 52/91).
[10] За поимот *„бестелесни ствари"*, в. Асен Групче, *Граѓанско право - општ дел*, Скопје, „Култура", 1976, 178-179.

однесувале само на некои категории *нематеријални добра*, опфатени со законскиот израз *„народни книжевни и уметнички творби“* (член 6 и член 52).[11] Денес, во актуелниот закон – *Законот за авторското право и сродните права* од 2010 година (член 53),[12] исто како и во претходноважечкиот од 1996 година (член 42),[13] предмет на опфат е целокупното *„народно творештво“*. Следствено, терминологијата од областа на *авторското право*, исто како и таа од областа на *граѓанското (имотното) право*, не е прифатлива како *терминолошки стандард* за идентификација на *нематеријалните добра*.

Во областа на *меѓународното право*, првенствено во *меѓунардоното споменичко право*, кон крајот на XX век, како *меѓународен терминолошки стандард* беа официјализирани изразите *„традиционална и популарна култура“* (фр. *culture traditionnelle et populaire)* и *„традиционална култура и фолклор“* (анг. *traditional culture and folklore)*, а во почетокот на XXI век, во таква функција е меѓународниот израз *„нематеријално културно наследство“* (фр. *patrimoine culturel immatériel, англ. Intangible Cultural Heritage).*[14]

Во *споредбеното споменичко право*, во втората половина на XX век, во националните законодавства на земјите чиј модел на заштита ги вклучувал и *нематеријалните добра*, биле официјализирани изразите: *„бестелесни културни добра“, „елементи на фолклор“* (Јужна Кореја), *„нематеријални културни добра“, „фолклорни културни добра“* (Јапонија), *„фолклорно изразување“, „топонимско наследство“* (Хондурас), *„живо наследство“* (Венецуела), *„нематеријални културни добра“* (Хрватска) итн.[15]

Во *македонското споменичко право,* во прописите од постар датум, особено во тие за *музејската и кинотечната дејност* од 1952 година, биле предметни изразите *„народна духовна култура“, „народни умотворби“ и „фолклор“*,[16] а во прописите донесени пред самиот крај на XX век, првенствено во *Законот за културата* од 1998 година, како предметни генерички поими беа офизијализирани изразите: *„духовно творештво“* (член 5 став 1), *„духовно културно богатство“ и „заштита и користење на*

---

[11] „Службен лист на СФРЈ“ бр. 30/68.

[12] „Службен весник на РМ“ бр. 115/10, 51/11, 147/13.

[13] *Закон за авторското право и сродните права* („Службен весник на РМ“ бр. 47/96).

[14] Види белешка бр. 20 и 22.

[15] Поопширно, в. Јован Ристов, *Споменичка терминологија - генерички поими за заштитени добра со избор на дефиниции*, Скопје, РЗЗСК, 1997, а сумарно за самите модели на заштита, од истиот автор: *Споменичкото право во Македонија, Том први*, Скопје, „Култура“ - РЗЗСК, 2003, 23-32.

[16] Член 2 од *Уредбата за Етнолошкиот музеј во Скопје* („Службен весник на СРМ“ бр. 36/52) и член 1 од *Уредбата за основање на Државен филмски архив на НРМ* („Службен весник на НРМ“ бр. 6/52).

духовното културно богатство" (член 59 став 5).[17] Денес, актуелната *споменичка терминологија* ги вклучува уште и изразите: *„нематеријални добра", „духовно културно добро", „збирно духовно културно добро" и „духовно културно наследство"*, во 2014 година заменет со изразот *„нематеријално културно наследство"*. Видовите *нематеријално културно наследство*, пак, се именувани со актуелните законски термини: *„фолклорни добра", „јазик" и „топоними".*

Гледано во целост, прашањето за *терминолошката идентификација на нематеријалните добра* останува актуелно и натаму, особено од аспект на *терминолошката стандардизација на предметот на заштитата*.

Историски контекст

Нематеријалното културно наследство и неговата *заштита* се релативно нови правни категории во светски рамки, а следствено и во *македонскиот правен поредок*. Тие, како такви, во *националниот правен систем* се востановени експлицитно дури кон крајот на XX век, после неколкугодишните настојувања и неуспешни обиди за создавање на неопходните *уставни и законски основи* за нивно вклучување во *системот за заштита на културното наследство*. Имено, во периодот од неколку децении, сметано од 1945 година, во рамките на поранешната заедничка држава – *југословенската федерација (ДФЈ, ФНРЈ, СФРЈ)*, а следствено и во *македонскиот правен систем,* предмет на заштита беа исклучително *материјалните добра* (недвижни и движни) од различен вид, подведени под клучниот генерички поим – *споменик на културата*.

Потребата од проширување на предметот на заштитата со опфаќање и на *нематеријалните добра* беше актуелизирана кон крајот на 1987 година, по повод официјалниот предлог за *ставање под заштита на орото „Тешкото"* како *споменик на културата*. Меѓутоа, во тогашниот правен систем не постоеја ниту *уставни* ниту *законски основи* за постапување по тој предлог на *Ансамблот за народни песни и игри „Танец"*, доставен до ресорниот орган во тоа време – *Републичкиот комитет за култура*.

Првиот обид за нормативно уредување на предметната материја беше направен во рамките на законскиот проект од 1988 година – *Предлог за донесување закон за културното богатство,* подготвуван во време кога беше отворена *јавната расправа по нацрт-амандманите на Уставот на СФРЈ и Уставот на СРМ* од 1974 година.[18] Во тој законски проект, како една од

[17] „Службен весник на РМ" бр. 31/98, 49/03, 66/03-пречистен текст, 82/05, 24/07, 116/10, 47/11, 51/11, 136/12, 23/13, 183/13, 44/14, 61/15, 154/15.

[18] Овој законски проект е подготвен во *Републичкиот комитет за образование, култура и физичка култура* (ноември 1988.), но поради повеќе недостатоци од концепциска

содржините на клучниот генерички поим за предметот на заштитата – *културно богатство*, фаворизиран во тоа време, беа опфатени и *нематеријалните добра*, подведени под изведениот генерички поим – *нематеријално културно богатство*, описно наведени во предметната одредба: *„- народни песни, игри и други творби, обичаи и други елементи на фолклор, народни занаети и сценско-уметнички дела од културно и историско значење"* (член 1 алинеја 3 од Предлогот).

Во тој период, поточно, во почетокот на 1988 година, по повод јавната расправа за тогашните *нацрт-уставни амандмани*, во стручните кругови од областа на *заштитата на спомениците на културата* се јавија и првите авторски заложби за создавање на *уставни основи за заштита на нематеријалните добра*. Така, на *југословенското советување* на тема *„Уставните промени и заштитата на културните добра"*,[19] прашањето за *заштитата на нематеријалните добра* беше покренато само од двајца учесници, еден од *СР Македонија*[20] и еден од *СР Хрватска*.[21] Одделно од тоа, предметното прашање беше актуелизирано и во македонската периодика од областа на културата во еден прилог од авторот.[22] Како резултат на тоа, како што е веќе наведено, во еден од тогашните *уставни амандмани* беше дадена *уставна основа* за проширување на досегот на *заштитата* и врз *нематеријалните добра (вредности) од културно и историско значење*. Меѓутоа, тогашниот нормативен исчекор имаше краткотрајно дејство, со оглед на процесот на распаѓање на тогашната заедничка држава и прогласувањето на независноста на *Република Македонија*.

Во текот на 1991 година, во рамките на *јавната расправа по Нацрт-уставот на Република Македонија*, предметното прашање повторно стана актуелно, со оглед дека во понудениот текст не беа содржани одредби што би се однесувале на *заштитата на нематеријалните добра*.[23] Имено, по тој повод, од страна на авторот, преку институцијата што ја раководеше во тоа

природа, како таков, не беше пуштен во редовна постапка за разгледување и донесување.

[19] Советувањето е одржано на 17 март 1988 година, во Белград, во организација на *Сојузот на друштвата на конзерваторите на Југославија, Југословенската комисија за соработка со УНЕСКО* и други коорганизатори, а врз основа на поднесените пет реферати беа усвоени и соодветни заклучоци. Материјалите од советувањето беа објавени дополнително *(Гласник Друштва конзерватора Србије*, Београд, 13, 1989, 189-211).

[20] Јован Ристов, „Уставните промени и заштитата на спомениците на културата во СР Македонија", *Исто*, 200-204.

[21] Јерица Љубенко, „Заштита споменика културе и приједлози измјена и допуна Устава", *Исто*, 196-199.

[22] Јован Ристов, „Преиспитување на уставната концепција за заштита на спомениците на културата", *Културен живот*, Скопје, КПЗ, 3-4 (март-април), 1988, 4-7.

[23] За потребите на јавната расправа, текстот на *Нацрт-уставот на Република Македонија* беше објавен во дневниот печат (в. „Нова Македонија" и „Вечер" од 26 август 1991 година).

време, беа поднесени соодветни *забелешки, сугестии и предлози* до *Комисијата за уставни прашања на Собранието на Република Македонија*.[24] Како резултат на тоа, во *Уставот на Република Македонија* беа вградени одредби што, меѓу другото, се однесуваат и на т.н. *гарантирана заштита на нематеријалните добра*, опфатени со уставниот израз: *„историско и уметничко богатство“*. Во случајот, авторовите заложби беа за официјализирање на изразот *„културно наследство“* како *уставен поим*, што ќе ги опфаќа *и материјалните и нематеријалните добра од културно, историско, уметничко, научно и слично значење“*, а не само *„објектите и предметите од особено културно и историско значење“* како што беше предложено во *Нацрт-уставот на Република Македонија*. Како и да е, во актуелната уставна одредба (член 56 став 2), е содржана *уставната основа за заштита на нематеријалните добра*, а нејзин сериозен недостаток е тоа што *нематеријалните добра* го немаат истиот *уставен статус* како *материјалните добра од особено културно и историско значење*. Имено, *македонскиот устав* не ја познава категоријата – *нематеријални добра од особено значење*, ниту категоријата – *посебна заштита на нематеријалните добра*.[25]

На меѓународно рамниште, долго време по иницијатива на *Боливија* од 1973 година, додека во *СР Македонија* се правеа напори за создавање на неопходните *уставни и законски основи за заштита на нематеријалните добра*, првиот *меѓународен акт* од предметната област бил донесен 1989 година. Тоа е *Препораката на УНЕСКО за заштита на традиционалната и популарната култура*, на македонски јазик преведена според англиската изворна верзија, објавена со назив – *Препорака за заштита на традиционалната култура и фолклор*.[26] Дополнително, во последната деценија на XX век, во рамките на *УНЕСКО* се интензивирани активностите од предметната област, особено прво во 1994 година, преку програмата – *Живи човекови богатства* (фр. *Trésors humains vivants)*, а потоа во 1997/1998 година, преку програмата за *Прогласување на ремек-дела на усното и нематеријалното наследство на човештвото* (фр. *Proclamation des chefs-d'oeuvre du patrimoine oral et immatériel de l'humanité)*. На почетокот на новиот век (2001 година), *Генералната конференција на УНЕСКО* одлучи да

---

[24] Акт на *Републичкиот завод за заштита на спомениците на културата - Скопје*, бр. 01-1338 од 13 септември 1991 година.

[25] Поопширно за актуелната уставна терминологија и уставните основи за заштитата на материјалните и нематеријалните добра, в. Јован Ристов, *Инструменти за заштита на културното наследство*, Скопје, 2008, 23-26.

[26] *Препораката* е акт на *Генералната конференција на УНЕСКО*, усвоена на 19 ноември 1989 година во *Париз*, со изворен назив: *Recommendation on the Safeguarding of traditional Culture and folklore/Recommandation de l'UNESCO sur la sauvegarde de la culture traditionnelle et populaire*, За текстот на македонски јазик, в. Јован Ристов, Лидија Топузовска, *Темелни акти на УНЕСКО за заштита на културното наследство*, Скопје, МНК ИКОМОС, 2006, 283-290.

се пристапи кон изработка и донесување на посебен *меѓународен правен инструмент за заштита на нематеријалното културно наследство*.[27]

Во 2001 година, во *Република Македонија* се пристапи кон изработка на *нов закон за заштита на културното наследство*, а додека тој законски проект беше во фаза на изработка, во 2003 година беше усвоена *Конвенцијата за заштита на нематеријалното културно наследство* (англ. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*, фран. *Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel)*.[28]

Во првата фаза од постапката за предметниот законски проект – *Предлог за донесување закон за културното наследство* (ноември 2002 година), како изведен генерички поим беше употребен изразот – *духовно културно наследство*, подразбирајќи ги како своја содржина тогашните три вида *нематеријални добра: фолклорните добра, топонимите и традиционалните занаети*, секој од нив со посебна законска дефиниција (член 5 од Предлогот). Во следната, втората фаза од постапката за тој законски проект – *Нацрт на закон за заштита на културното наследство* (јули 2003), *нематеријалните добра* како предмет на заштита беа подведени под истиот генерички поим – *духовно културно наследство*, а како посебни *видови духовно културно наследство* беа утврдени: *фолклорните добра* (член 22), *јазикот* (член 23) и *топонимите* (член 24).[29] Во третата, последната фаза од тој законски проект – *Предлог на закон за заштита на културното наследство* (јануари 2004 година), во основа беа задржани понудените нормативни решенија од *Нацрт-законот*, со мали интервенции од редакциска природа кај *фолклорните добра* (член 24) а без никакви интервенции во поглед на дефинициите за *јазикот* (член 25) и *топонимите* (член 26).

Во текот на првите две фази од предметниот законски проект, меѓу другото, со измени и дополнувања на *Законот за културата*, направени во 2003 година, делумно беа отстранети дубиозите од неговиот изворен текст од 1998 година. Имено, во изворниот текст на тој закон беа официјализирани два клучни генерички поими – *„културно богатство“*, поширок и *„споменик на културата“*, потесен поим. Притоа, првиот поим го опфаќа целокупното *„материјално и духовно творештво“*, без никаков праг на селективност (член 5 став 1), а вториот се однесуваше на *„културното*

---

[27] Наведено според промотивното досие: *Promouvoir la Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel*. Paris, UNESCO, 2003.

[28] *Конвенцијата* била усвоена на 17 октомври 2003 година *(Париз)*, а влегла во сила на 20 април 2006 година. *Конвенцијата* е ратификувана од *Република Македонија* со закон од 28 април 2006 година („Службен весник на РМ - Меѓународни договори“ бр. 59/06). За текстот на *Конвенцијата*, в. *Темелни акти…*, op. cit. 149-167.

[29] За потребите на јавната расправа, текстот на *Нацрт-законот за заштита на културното наследство* беше објавен во дневниот печат (в. „Вест“ од 9 август 2003 година).

богатство од особено културно и историско значење" (член 5 став 2 од изворниот текст на Законот). Во 2003 година, за идентификација на *делот од материјалното и духовното творештво (културното богатство)* што може и треба да биде предмет на *споменичко-правна заштита*, како генерички поим е воведен изразот *културно наследство*, опфаќајќи ги само тие добра *„чија заштита како трајна вредност е од јавен интерес од значење за историјата, културата, уметноста, науката и техниката"*, а изразот *„споменик на културата"* беше целосно напуштен (член 5 став 2 од новелираниот текст на законот). Покрај тоа, тогаш беше напуштен и законскиот израз од 1998 година *„заштита и користење на духовното културно богатство"* (член 59). Така, всушност, во 2003 година беше отстранета потенцијалната концепциска разлика меѓу *Законот за културата* од 1998 година и *законскиот проект за заштита на културното наследство*.[30]

Нормативна рамка

Актуелната нормативна рамка на *заштитата на нематеријалното културно наследство* ја сочинуваат повеќе закони и спроведбени прописи од областа на *заштитата на културното наследство* и од *допирните области*, од една страна, и неколку *меѓународни акти*, од друга страна.

Во предметната област, клучен пропис е *Законот за заштита на културното наследство* од 2004 година[31] и 4 *подзаконски акти* донесени врз основа на него: *Правилникот за Националниот регистар на културното наследство* од 2005 година,[32] *Правилникот за валоризација, категоризација и ревалоризација на културното наследство* од 2005 година, со измените и дополнувањата од 2013 година,[33] *Националната класификација на културното наследство* од 2006 година[34] и *Правилникот за содржината и начинот на водење на заштитните евиденции...*, од 2008 година.[35] Во допирните области, покрај *Уставот на Република Македонија* од 1991 година (член 56 став 2) и *Уставниот амандман IX* од 2001 година,[36] со кој е заменет изворниот текст на таа уставна одредба, како предметни се издвојуваат 5

---

[30] Поопширно за конфузијата создадена со изворниот текст на *Законот за култутата* од 1998 година, в. Јован Ристов, *Инструменти...*, op. cit. 31-36.

[31] *Законот* е донесен на 19 март, објавен на 2 април а во сила од 10 април истата година, со одложена примена од 1 јануари 2005 година, досега изменуван и дополнуван повеќе пати („Службен весник на РМ" бр. 20/04, 71/04 - исправка, 115/07, 18/11, 148/11, 23/13, 137/13, 164/13, 38/14, 44/14, 199/14, 104/15, 154/15).

[32] „Службен весник на РМ" бр. 25/05.

[33] „Службен весник на РМ" бр. 111/05 и 130/13.

[34] „Службен весник на РМ" бр. 37/06.

[35] „Службен весник на РМ" бр. 10/08.

[36] *Амандмани IV до XVIII на Уставот на Република Македонија* („Службен весник на РМ" бр. 91/2001).

закони, и тоа: *Законот за културата* од 1998 година; *Законот за употреба на македонскиот јазик* од 1998 година;[37] *Законот за локалната самоуправа* од 2002 година,[38] *Законот за градот Скопје* од 2004 година[39] и *Законот за авторското право и сродните права* од 2010 година. На меѓународно ниво, пак, од правна гледна точка се релевантни 3 *ратификувани конвенции*, и тоа: *Конвенцијата за заштита на нематеријалното културно наследство* од 2003 година; *Конвенцијата за заштита и унапредување на разновидноста во културните изразувања* од 2005 година[40] и *Рамковната конвенција на Советот на Европа за значењето на културното наследство во општеството* од 2005 година.[41] Покрај нив, поради своето значење, без оглед што немаат правно дејство, како релевантни се сметаат и 3 други меѓународни акти: *Препораката за заштита на традиционалната култура и фолклор* од 1989 година; *Универзалната декларација на УНЕСКО за културната разновидност* од 2001 година[42] и *Декларацијата за интегрираните пристапи во заштитата на материјалното и нематеријалното културно наследство* од 2004 година.[43]

Во *Законот за заштита на културното наследство*, кој е своевиден *кодекс*, се уредени заедничките прашања за сите видови и категории *културно наследство* и специфичните прашања за нивната заштита. Така, во поглед на *нематеријалните добра*, со тој закон се уредени особено следните прашања: *дефиницијата за поимот нематеријално културно наследство* (член 3 став 4); *основите на заштитата* (член 5 ставовите 1-5 и 8); *остварувањето на заштитата* (член 6 ставовите 1 и 4); *овластените субјекти за вршење на работите на заштита на нематеријалното културно наследство* (член 8 став 5); *видовите нематеријално културно наследство и дефинициите за нив* (членовите 24-26); *категоризацијата* (членовите 28 и 29); *класификацијата* (член 33); *заштитните евиденции* (член 34); *валоризацијата и ревалоризацијата* (член 35); *документирањето* (член 36); *воспоставувањето*

---

[37] „Службен весник на РМ“ бр. 5/98, 89/08, 116/10, 187/13, 152/15.

[38] „Службен весник на РМ“ бр. 5/2002.

[39] „Службен весник на РМ“ бр. 55/04.

[40] *Конвенцијата* била усвоена на 20 октомври 2005 година *(Париз)*, а *Република Македонија* ја има ратификувано со закон од 2007 година („Службен весник на РМ - Меѓународни договори“ бр. 47/07). За текстот на *Конвенцијата* објавен пред нејзината ратификација, в. *Темелни акти...,* op. cit. 303-327.

[41] *Конвенцијата* била усвоена на 27 октомври 2005 година *(Фаро, Португалија)* а влегла во сила на 1 декември 2009 година. *Република Македонија* ја има ратификувано со закон од 21 февруари 2011 година („Службен весник на РМ - Меѓународни договори“ бр. 25/11).

[42] Акт на *Генералната конференција на УНЕСКО* од 2 ноември 2001 година *(Париз)*, објавена на македонски јазик (в. *Темелни акти...,* op. cit. 293-301.

[43] Акт на *експертите учесници на Меѓународната конференција „Заштита на материјалното и нематеријалното културно наследство: кон интегриран пристап“ (Нара, Јапонија*, 20-23 октомври 2004 г.), досега необјавена на македонски јазик (за текстот на *Декларацијата*, в. белешка бр. 21).

на заштитата (членовите 40 и 41); *итното прогласување* (член 43); *промената и престанокот на заштитата* (член 44); *регистрацијата* (членовите 45 и 46); *номинацијата за стекнување меѓународен статус* (член 47); *националната стратегија* (член 49); *режимот на заштита* (член 54[a]); *научната сопственост* (член 62 став 4); *правењето записи, негувањето и употребата* (член 101) и други одредби. Дел од овие прашања, на соодветен начин се разработени во горенаведените *подзаконски акти*.

Националните прописи за *заштита на нематеријалното културно наследство*, во најголем дел се усогласени со *Конвенцијата за заштита на нематеријалното културно наследство*.

Статус и институционална рамка

Заштитата на нематеријалното културно наследство, за разлика од *заштитата на материјалното културно наследство*, нема статус на *дејност од областа на културата*, а со тоа ниту статус на *дејност за заштита*, какви што се: *споменичката дејност (дејност за заштита на недвижното културно наследство) и дејностите за заштита на движното културно наследство (библиотечна, музејска и заштита на аудиовизуелни добра)*. Следствено, во оваа сфера нема *специјализирани стручни установи (национални и локални) за заштита на нематеријалното културно наследство*. При таква состојба, вршењето на *работите на заштита на нематеријалното културно наследство*, институционално е супституирано преку моделот – *овластени субјекти*, кои ги определува *министерот за култура*, со донесување на посебни решенија. Во 2005 година, како такви субјекти се определени *Институтот за фолклор „Марко Цепенков" – Скопје* (за *фолклорни добра)* и *Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков" – Скопје* (за *јазикот* и *топонимите)*.[44] Со тоа не е исклучена можноста од дополнително определување на други *овластени субјекти*, за одреден вид, група, подгрупа или типови *нематеријални добра*. Тоа прашање е од оперативна природа и може да се решава согласно со член 8 став 5 од *Законот за заштита на културното наследство*.

Надлежен орган на *државната управа*, со јасно утврдени надлежности во поглед на *заштитата на нематеријалното културно наследство* е *Управата за заштита на културното наследство*, орган во состав на *Министерството за култура* со својство на *правно лице*. Всушност, *Управата* има позиција на *првостепен надлежен орган*. Во нејзините рамки постои посебна организациона единица – *Одделение за заштита на*

[44] *Решение за определување овластен субјект за заштита на фолклорните добра* и *Решение за определување овластен субјект за заштита на јазикот и топонимите* од 2005 година („Службен весник на РМ" бр. 17/05).

нематеријалното културно наследство, со одреден (мал) број извршители, со статус на *државни службеници*. Покрај тоа, со предметниот закон е предвидено, во организационата структура на *Управата* да постои и посебно советодавно тело – *Одбор за нематеријално културно наследство* (член 145 став 1 точка 10 од Законот), но таа законска обврска не е спроведена.

Второстепен орган на *државната управа* е *Министерството за култура*, кое има и други надлежности во предметната област, особено: *донесување на подзаконски акти, финансирање на заштитата, надзорни функции* и др.

Во институционалната рамка на *заштитата на нематеријалното културно наследство* спаѓа и *Владата на Република Македонија*, која е во улога на надлежен орган по неколку основи, особено во поглед на *прогласувањето, номинацијата* и др. На тоа ниво, како советодавно и координативно тело на *Владата* веќе постои и функционира *Националниот совет за културно наследство*, чии надлежности се утврдени со членот 159 од Законот.

На ниво на *единиците на локалната самоуправа*, според прописите од таа област, како надлежни субјекти се јавуваат: *општините, општините во градот Скопје и градот Скопје*, во чија надлежност е: *негувањето на фолклорот, обичаите, старите занаети и слични културни вредности, организирањето културни манифестации, поттикнувањето на разновидни специфични форми на творештво* и др. (член 22 став 1 точка 5 од Законот за локалната самоуправа и член 10 став 1 точка 5 и член 15 став 1 точка 5 од Законот за градот Скопје).

На меѓународно ниво, во рамките на *УНЕСКО* веќе постои *Меѓувладин комитет за заштита на нематеријалното културно наследство*, формиран според член 5 и 6 од *Конвенцијата* од 2003 година, а највисок орган на *Конвенцијата* е *Генералното собрание на државите-потписнички* (член 4 од *Конвенцијата).*

Предмет на заштита: статусни категории и нивна правна идентификација

Македонскиот модел на заштита на културното наследство познава 2 (две) *основни правни катагории* како *предмет на споменичко-правната заштита*, врз кои се протега дејството на прописите за *заштита на културното наследство*. Тоа се: (а) *незаштитените материјални и нематеријални добра*, заедно подведени под законскиот израз – *„добра за кои основано се претпоставува дека претставуваат културно наследство“*, наречени уште и – *потенцијално културно наследство* и (б) *заштитените материјални и нематеријални добра*, заедно подведени под законскиот израз – *„заштитени добра“*.

Правната категорија – *добра за кои основано се претпоставува дека претставуваат културно наследство*, според законската дефиниција ги подразбира: *материјалните и нематеријалните добра кои, како потенцијално културно наследство, се внесени во некоја од службените заштитни евиденции или заслужуваат да бидат заштитени како културно наследство, без оглед на нивната моментална неевидентираност како такви* (член 11 точка 28 од *Законот за заштита на културното наследство)*. Овие добра се заштитуваат во обем и на начин утврден со самиот закон (член 5 став5).

Правната категорија – *заштитени добра*, ги опфаќа следните *статусни категории: културно наследство, добро под привремена заштита, национално богатство и резервирана археолошка зона*. Во случајот, во поглед на *нематеријалните добра*, како предметни се јавуваат двете *основни правни категории*, со таа разлика што кај *„заштитените добра"* единствено релевантни се првите две *статусни категории: културно наследство и добро под привремена заштита*.

Статусната категорија – *културно наследство*, покрај *материјалните* ги опфаќа и *нематеријалните добра коишто, како израз или сведоштво на човековото творештво во минатото и сегашноста, поради своите научни и културни вредности, својства, содржини или функции, имаат културно и историско значење, а заради нивната заштита и користење се наоѓаат под правен режим утврден со закон* (член 2). Изведениот законски израз и поим – *нематеријално културно наследство*, пак, ги подразбира *разните облици и појави на човековото духовно творештво во минатото, коешто заедниците, групите и поединците ги препознаваат како свое културно наследство и кое се пренесува од генерација на генерација на територијата на Република Македонија* (член 3 став 4). Во случајот, карактеристично е тоа што, поимот – *нематеријално културно наследство*, како своја содржина ги опфаќа исклучително *нематеријалните добра од минатото*, а не и од *сегашноста*, како што е утврдено во законската дефиниција за поимот – *културно наследство*. Ваквата неусогласеност, односно *колизија* во поглед на *правната идентификација на предметот на заштитата* може да има негативен одраз во практиката, особено кога е во прашање заштитата на *јазикот* и *топонимите*, како *видови нематеријално културно наследство*.

Статусната категорија – *добра под привремена заштита*, според актуелната законска дефиниција, ги подразбира исклучително *материјалните добра – недвижни и движни, за кои основано се претпоставува дека преставуваат културно наследство и чија заштита е воспоставена ex lege или врз основа на поединечен акт за заштита од тој вид* (член 30 став 1). Меѓутоа, впечатливо е тоа што, според друга одредба од *Законот за заштита на културното наследство*, како *добра под привремена заштита* се сметаат и *нематеријалните добра* кои се во постапка за

прогласување културно наследство, додека трае таа постапка, и тоа како *добра под привремена заштита ex lege* (член 38 став 3). Евидентно, овде се работи за уште еден случај на т.н. *интерна колизија на законските одредби*, и тоа токму во поглед на *нематеријалните добра*.

Правната идентификација на предметот на заштитата ја вклучува и поделбата на *културното наследство* на *класи и видови*. Во таа смисла, покрај *недвижното културно наследство (споменици, споменички целини и културни предели)* и *движното културно наследство (археолошки, етнолошки, историски, уметнички и технички предмети, архивска граѓа, библиотечни, аудиовизуелни и фонотечни добра)*, како посебна *класа* се смета *нематеријалното културно наследство*, со неговите три вида: *фолклорни добра, јазик* и *топоними*. Притоа, поимот *фолклорни добра*, како *вид нематеријално културно наследство*, подразбира: *обичаи, обреди, преданија, умотворби, народни песни, приказни, легенди, пословици, гатанки, танци, игри, стари и ретки занаети, традиционални вештини и други изрази од нематеријалното народно творештво* (член 24). Видот – *јазик*, подразбира *литературен односно стандарден јазик и негово писмо, како и локални говори (дијалекти) на ист јазик* (член 25), а видот – *топоними*, подразбира *хидроними, оикониими, хороними, дромониими, агроними, дендроними и други изворни, локални и официјални називи што се предметни за топонимијата на Република Македонија* (член 26). Притоа, смислата на поделбата на *културното наследство* на наведените 3 *класи* и 15 *видови*, е во неопходноста да се предочи нивната *правна природа*, со оглед на големите разлики во поглед на *правниот режим* под кој се подведени. Така, на пример, за *нематеријалното културно наследство* воопшто не се предметни голем број прашања што се однесуваат на *недвижното* и/или *движното културно наследство* (сопственост, владение, експропријација, концесија, извоз, увоз, реституција, дислокација, археолошки и конзерваторски истражувања, случајни откритија, конзерваторски проекти, непосредна, интегрирана, еколошка, безбедносна и воено-хуманитарна заштита и т.н). Обратно од тоа, за *материјалното културно наследство* не се предметни специфичните прашања што се карактеристични исклучително за *нематеријалното културно наследство*.

Инструменти на заштита

Македонскиот модел на заштита на културното наследство подразбира повеќе *инструменти на заштита*, што се однесуваат и на *нематеријалното културно наследство*. Станува збор за: *класификацијата, заштитните евиденции, документирањето, валоризацијата, категоризацијата, ревалоризацијата, воспоставувањето, промената и*

престанокот на заштитата, регистрацијата и номинацијата за стекнување меѓународен заштитен статус.

Класификацијата како инструмент, според *Националната класификација на културното наследство*, во поглед на *нематеријалните добра*, покрај поделбата на *видови*, опфаќа и разликување на 21 *група*, 91 *подгрупа*, 196 *типови* и 321 *поттип нематеријално културно наследство*. Притоа, *видот – фолклорни добра*, вклучува: 7 *групи,* 40 *подгрупи*, 331 *тип* и 285 *поттипови добра; видот – јазик,* вклучува: 6 *групи*, 17 *подгрупи*, 32 *типови* и 36 *поттипови добра*, додека *видот – топоними*, опфаќа: 8 *групи*, 34 *подгрупи* и 33 *типови добра*. Постојната *Национална класификација* бара соодветна доработка.

Инвентаризацијата се состои од различни видови *заштитни евиденции*, и тоа: (1) *Основна евиденција*, односно *општи инвентари* по видови добра *(фолклорни добра, јазик и дијалекти и топоними)*; (2) *Централна евиденција*, односно *Централен инвентар на нематеријални добра од културно и историско значење* и (3) *Посебна евиденција*, поточно – *Национална репрезентативна листа на нематеријално културно наследство*. Содржината на овие *заштитни евиденции* е стандардизирана со наведниот *правилник* од 2008 година.

Документирањето на нематеријалните добра е отворено прашање, првенствено во поглед на *стандардизацијата на записите*. Предвидениот *подзаконски акт (правилник)* за таа нормативна материја не е донесен (член 36 став 2 од Законот).

Валоризацијата е стручна и научна проценка на вредностите и својствата на добрата според утврдени критериуми, во функција на нивно ставање под заштита и подведување под соодветен режим на заштита. *Правото на валоризација* им е доверено на *овластените субјекти*, а по исклучок го врши и посебна *комисија* формирана од *министерот за култура* (член 35 став 5 точка 3 и став 8 од Законот). *Основни критериуми за валоризација на нематеријалните добра,* утврдени со предметниот *правилник,* се: *(1) Вредност* (етнолошка/фолклористичка, етномузиколошка, етнокореолошка, филолошка, лингвистичка/фонетска, фонолошка, морфолошка, лексиколошка, семантичка, етимолошка, дијалектолошка, ономастичка/топономастичка и др.); *(2) Својства* (автентичност, единственост, разновидност, интегралност, зачуваност, старост, вкоренетост, припадност); *(3) Функција* (културна, историска, уметничка, научна, воспитно образовна, социјално-комуникативна и др.); *(4) Значење* (културно, историско, уметничко, научно, воспитно-образовно, социјално-комуникативно и др.); *(5) Дополнителни*: способност и усогласеност (член 3 став 2 точка 3, став 2 точките 1-9, став 4 и став 5 точка 1 и 2 од *Правилникот).* Предметната постапка подразбира изработка на соодветниот вид *елаборат*

за валоризација, негова *ревизија* и изработка на *предлог за прогласување културно наследство*.

Категоризацијата е определување на степенот на значење на културното наследство во јавен интерес, во функција на пропишување соодветен режим на заштита и други утврдени потреби. Постојат 2 *категории: (1) Културно наследство од особено значење* (повисока категорија), со 2 *поткатегории – исклучително значење* и *големо значење* и *(2) Значајно културно наследство* (пониска категорија). *Категоризацијата* се врши заедно со *валоризацијата*, според *посебни критериуми*. Станува збор за 3 критериуми во однос на *културното наследство од исклучително значење (1. Исклучително сведоштво за човековиот креативен гениј; 2. Неповторливост и 3. Висок степен на автентична зачуваност)*, 3 критериуми во однос на *културното наследство од големо значење (1. Автентично сведоштво за културните и социјалните народни традиции; 2. Карактеристичност и 3. Висок степен на автентична зачуваност)* и 2 критериума во однос на *значајното културно наследство (1. Повторливост и 2. Низок степен на автентична зачуваност).*

Ревалоризацијата е стручно и научно преоценување на вредностите и својствата на културното наследство, во функција на потврдување, проширување, засилување или намалување на дејството на заштитата, вклучувајќи и нејзино изземање или престанување. Нејзин предмет се *заштитените добра*, за кои се изработува *елаборат за ревалоризација на нематеријалното културно наследство*. Во основа, за *ревалоризацијата* важат истите правила како и за *валоризацијата*, а кога таа вклучува и *рекатегоризација,* важат критериумите за *категоризацијата*.

Во поглед на *воспоставувањето на заштитата* постојат суштински разлики помеѓу *материјалните и нематеријалните добра*. Имено, *нематеријалните добра* можат да стекнат статус на *заштитени добра* единствено со *прогласување* за *културно наследство*, а *ex lege* само по исклучок, како *добра под привремена заштита*, доколку постои официјален *предлог за прогласување културно наследство* од соодветната категорија. Тие немаат признат статус на *културно наследство ex lege*, како некои *материјални добра*, ниту можат да стекнат статус на *добра под привремена заштита* врз основа на *акт за заштита*. Инаку, во зависност од *категоризацијата*, самото *прогласување* се врши со *решение на Управата за заштита на културното наследство* (кога е во прашање пониската категорија) или со *одлука на Владата*, а по исклучок и со *закон* (кога е во прашање прогласувањето за *културно наследство од особено значење)*.[45]

[45] Во периодот 2009-2014 година, со *одлуки на Владата на Република Македонија*, за *културно наследство од особено значење* се прогласени 57 поединечни и групни *нематеријални добра* („Службен весник на РМ“ бр. 117/09, 88/11, 99/11, 101/11, 118/14, 120/14).

Регистрацијата на заштитените нематеријални добра се врши во *Националниот регистар на културно наследство*, и тоа во *Главната книга, Дел III – Нематеријално културно наследство* и *Дел IV – Културно наследство од особено значење* (во случаите кога се работи за таа категорија). *Регистрацијата* се врши врз основа на *актот за заштита*, од страна на *Управата за заштита на културното наследство*. Одделно од тоа, врз основа на *решение за регистрација, нематеријалните добра со статус на добра под привремена заштита ex lege* се регистрираат во *Дополнителниот регистар на добра под привремена заштита*.

Номинацијата за стекнување *меѓународен статус* се однесува само на *недвижното и нематеријалното културно наследство од особено значење*. Одлука за номинација донесува *Владата* по предлог на *Министерството за култура* и *претходно мислење на Националниот совет за културното наследство*. Во случајот, станува збор за *номинација за упис во Репрезентативната листа на нематеријално културно наследство*, а евентуално и за упис во *Листата на нематеријално културно наследство за кое е непходна итна заштита*, во смисла на член 16 и 17 од предметната конвенција.[46]

Режим на заштита

Македонскиот модел на заштита, во поглед на *нематеријалното културно наследство*, подразбира *два степена на режимот на заштита*, и тоа: *режим на заштита од прв степен*, предметен за *културното наследство од особено значење*, за кое се обезбедува *посебна/строга заштита* и *режим на заштита од втор степен*, предметен за *значајното културно наследство и добрата под привремена заштита ex lege*, за кои се обезбедува *гарантирана/ограничена заштита*. Притоа, клучен недостаток на постојниот модел на заштита е недефинираната содржина на предметните *степени на режимот на заштита*. Во тој поглед е карактеристично и тоа што, во сите досега донесени *акти за прогласување на нематеријалното културно наследство*, недостасуваат одредби за односниот *режим на заштита*, што би соодветствувал на утврдената *категорија*, односно *поткатегорија.*

Отвореното прашање во поглед на дистинкцијата помеѓу *режимот на заштита од прв и од втор степен*, донекаде е супституирано на подзаконско ниво, со измените и дополнувањата на предметниот *правилник* од 2013 година, каде се утврдени *мерките на заштита*. Имено,

[46] Во *Репрезентативната листа на нематеријално културно наследство* при *УНЕСКО*, досега се запишани 3 *нематеријални добра: „Обичајот св. Четериесет“ – Штип, „Копачка – традиционално оро од с. Драмче, Пијанечки регион“ и „Машко повеќегласно пеење од Долни Полог, Република Македонија“*.

како такви се утврдени: *1. Осигурувањето достапност на нематеријалните добра на јавноста; 2. Поттикнувањето на пренесувањето и негувањето на добрата во изворните и други средини; 3. Обезбедувањето одржливост на добрата преку: идентификување, документирање, научно истражување, заштита, поттикнување, пренесување на традицијата на наследниците по пат на формално и неформално образование и ревитализација на напуштените сегменти на доброто; 4. Изработка на научни, технички и уметнички студии, како и истражувачки методологии за ефективна заштита на нематеријалното културно наследство; 5. Продолжување на истражувањата на добрата со соодветни документирања во сите видови и начини на современо бележење, како и стручно и научно вреднување; 6. Поттикнување на заедницата и групата коишто го практикуваат доброто во идентификување, дефинирање, изведување и пренесување на доброто; 7. Популаризирање и промовирање на доброто со одржување на изложби, стручни собири, фолклорни смотри, фестивали, концерти, како и преку електронските медиуми, аудио и видео записи и друго; 8. Едуцирање на кадар за пренесување на знаењето и вештините по пат на работилници, семинари, формалното и неформалното образование.*

Заклучок

Правната заштита на нематеријалното културно наследство во Република Македонија е составен дел на единствениот национален систем за заштита на културното наследство. Таа има солидна нормативна основа, профилирана во согласност со современите протектолошки начела, меѓународните стандарди и специфичностите на нематеријалното творештво во земјата. Тоа, сепак, не ја исклучува потребата од натамошно унапредување на постојниот модел на заштита, како во поглед на нормативната и институционалната рамка така и во поглед на практичното спроведување на самата заштита на нематеријалното културно наследство.

Литература:

1. Групче, Асен, *Граѓанско право - општ дел*, Скопје, „Култура“, 1976.
2. Ристов, Јован *Споменичка терминологија - генерички поими за заштитени добра со избор на дефиниции*, Скопје, РЗЗСК, 1997.
3. Ристов, Јован *Споменичкото право во Македонија, Том први*, Скопје, „Култура“ - РЗЗСК, 2003.
4. Ристов, Јован „Преиспитување на уставната концепција за заштита на спомениците на културата“, *Културен живот*, Скопје, КПЗ, 3-4 (март-април), 1988.

5. Ристов, Јован *Инструменти за заштита на културното наследство*, Скопје, 2008.
6. Ристов, Јован и Топузовска, Лидија, *Темелни акти на УНЕСКО за заштита на културното наследство*, Скопје, МНК ИКОМОС, 2006.
7. *Promouvoir la Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel*. Paris, UNESCO, 2003.
8. „Службен лист на СФРЈ“.
9. „Службен весник на РМ“.

UDC 930.85:340.13(497.7)

Jovan RISTOV
National Center for Conservation - Skopje

LEGAL PROTECTION OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Abstract: This paper considers the basics of the legal protection of the intangible cultural heritage, seen as an integral part of the national system and model of cultural heritage protection in the Republic of Macedonia. They, as a separate thematic unit, are presented here for the first time in a scope and in a way that provides basic knowledge about them, their creation and the open issues regarding their implementation.

Key words: intangible goods, intangible cultural heritage, protection.

Basic terminology

Within the field of law, in specific legal branches and disciplines, when dealing with *intangible goods* as the subject of regulation or study, one encounters a plethora of words, expressions and/or legal formulations (constructions) used for their *terminological identification*. Usually, in a given context, people use general expressions as generic legal terms, which lack the required precision. In addition, in many instances, people also use special expressions, typical for a specific legal area or discipline. This, in turn significantly contributes to misunderstandings or arbitrary interpretations in practice. Therefore, despite it being a matter of scientific convention, the terminology in question remains susceptible to analysis and thus, not only due to reasons of methodology, rises to the forefront as an aspect that cannot, or at least should not be ignored, especially due to the cognitive function and the sense of the *terminological identification*.

If we look at the *constitutional terminology* in the past and today we will note a medley of expressions wherein we could discern, only partially or

indirectly, the *intangible goods*. Thus, a provision in the *Macedonian constitution* from 1963 which lists specific *material goods* as constitutional *categories,* at the end, also contains the formulation: *"and other national historic and cultural values"* (article 32).[47] Such normative simplification still allows us, through inference, to surmise that the individually unidentified *intangible goods,* as *national historic and cultural values,* has indeed risen to the rank of a *constitutional category*. A similar legal technique was also used to simplify one of the *constitutional amendments* from 1989 *(Amendment XLVII)*, which stipulates: *"real estate and other objects and valuables of cultural and historic significance."*[48] In this case, the word *"valuables"* provided a constitutional basis for expand the coverage of protection to include *intangible goods* as well, having in mind that this amendment formulation uses this word as a synonym to the word *"goods"*. The current *Macedonian Constitution,* in turn recognizes *intangible goods* in a more general context, in the section devoted to *cultural freedoms and rights,* under the constitutional expression *"other types of creative work"* or *"other types of intellectual creativity"* (article 47 paragraph 1 and 2), and, in the *context of protection* only under the category *"historic and artistic treasure"* (article 56 paragraph 2), subject to interpretation.[49]

In the area of *civil (property) rights,* in the past, people used, among other things, the expression *"unsubstantial stuff"* (lat. *res incorporales)*, regarding *intellectual rights,* i.e. *intellectual property (copyright, inventions),* but, as such, this term remained unacceptable for the *terminological identification of the intangible goods* as a *category of protection*.[50]

In the field of *copyright*, in addition to the standard expressions like *"intellectual creation", "intellectual works", "intellectual property",* the relevant legislation, in specific periods, such as the *Law on Copyright* from 1968 (Federal Legislation), made use of more accurately defined expressions referring only to specific categories of *intangible goods,* encompassed within the legislative expression *"folk literary and artistic creations"* (article 6 and article 52).[51] Today, the current law – *Law on Copyright and Related Rights* from 2010 (article 53),[52] as well as the previous law from 1996 (article 42),[53] covers

---

[47] *Constitution of the Socialist Republic of Macedonia* ("Official Gazette of the Socialist Republic of Macedonia" 15/63).

[48] *Amendments XXIV to LV of the Constitution of the Socialist Republic of Macedonia* ("Official Gazette of the Socialist Republic of Macedonia" 16/89).

[49] *Constitution of the Republic of Macedonia* ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" 52/91).

[50] For the term *"unsubstantial stuff"*, see Asen Grupche, *Civil Law – general section,* Skopje, "Kultura", 1976, 178-179.

[51] "Official Gazette of the SFRY" 30/68.

[52] "Official Gazette of the Republic of Macedonia" 115/10, 51/11, 147/13.

[53] *Law on Copyright and Related Rights* ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" 47/96).

copyright, as well as *civil (property) law* all of the *"folklore"*. Therefore, the *civil (property) law* terminology is an unacceptable *terminological standard* for identifying *intangible goods*.

International law, specifically the *international monument law* by the end of the 20th century, used official *international terminological standards* including the terms *"traditional and popular culture"* (French: *culture traditionnelle et populaire)* and *"Traditional Culture and Folklore"* At the beginning of the 21st century these expressions also included the international expression *"Intangible Cultural Heritage"* (French *patrimoine culturel immatériel.*[54]

Within *comparative monument law,* during the second half of the 20th century, the national legislation of the countries whose protection model also included *intangible goods*, used official expressions such as: *"unsubstantial cultural goods", "folklore elements"* (South Korea"), *"intangible cultural goods", "folklore cultural goods"* (Japan), *"folklore expression", "toponymical heritage"* (Honduras), *"living heritage"* (Venezuela), *"intangible cultural goods" (Croatia) etc.*[55]

The *Macedonian Monument Law,* particularly the older legislation referring to the *museum and cinematic activities* from 1952, employed the expressions *"traditional spiritual culture", "traditional lore" and "folklore"*,[56] and the regulations enacted right before the end of the 20th century, particularly the *Law on Culture* from 1998, officially used the generic expressions: *"spiritual works"* (article 5, paragraph 1), *"spiritual cultural treasure" and "protection and use of the spiritual cultural treasure"* (article 59, paragraph 5).[57] Today, the current *monument terminology* also includes the terms: *"intangible goods", "spiritual cultural good", "cumulative spiritual cultural good" and "spiritual cultural heritage"* replaced, in 2014, with the expression *"intangible cultural heritage"*. The types of *intangible cultural heritage,* in turn, were named using the current legislative terminology: *"folklore goods", "language" and "toponyms".*

---

[54] See notes 20 and 22.

[55] For more details, see Jovan Ristov, *Monument Terminology – Generic Terms for Protected Goods with a Selection of Definitions,* Skopje, NIPMC, 1997, and a summary of the protection models from the same author: *Monument Law in Macedonia, Volume One*, Skopje, "Kultura" - NIPMC, 2003, 23-32.

[56] Article 2 from the *Regulation of the Ethnological Museum in Skopje* ("Official Gazette of the Socialist Republic of Macedonia" 36/52) and article 1 of the *Regulation for the establishment of the national Film Archives of the PRM* ("Official Gazette of PRM" 6/52).

[57] "Official Gazette of the Republic of Macedonia" 31/98, 49/03, 66/03-consolidated text, 82/05, 24/07, 116/10, 47/11, 51/11, 136/12, 23/13, 183/13, 44/14, 61/15, 154/15.

Holistically speaking, the issue of *terminological identification of intangible goods* still remains current, especially from the point of view of the *terminological standardization of the object of protection*.

Historic context

Intangible cultural heritage and its *protection* are relatively new legal categories in the world and therefore in the *Macedonian legal order* as well. These concepts were explicitly established in the *national legal system,* by the end of the 20th century, after many years of insisting and failed attempts to create the *constitutional and legislative bases* necessary to introduce these concepts in the *cultural heritage protection system*. Namely, in a few decades, since 1945, the former common country, the *Yugoslavian Federation (DFY, FPRY, SFRY)* as well as the *Macedonian legal system* protected only *material goods* (movable and immovable) of various kinds, categorized under the generic term: *Monuments of Culture*.

The need to expand the protection scope and include *immaterial goods* became current by the end of 1987, with the official proposal to *protect the traditional oro dance "Teshkoto"* as a *monument of culture*. However, the legal system then did not have any *constitutional* nor *legal bases* for acting on such a suggestion of the *Traditional Folk Songs and Dances Ensemble "Tanec"* submitted to the relevant authorities at the time, i.e. *the Culture Committee of the Socialist Republic of Macedonia*.

The first attempt to regulate this subject matter was made within the legislative project from 1998, i.e. *the Proposal for Enacting the Law on Cultural Treasure,* prepared during the *public consultation for the draft amendments of the Constitution of the SFRY and the Constitution of SRM* from 1974.[58] This legislative project, under the key generic term referencing the subject of protection, i.e. *the cultural heritage,* favored at the time, included the *intangible goods* as well, categorized under the derived generic term: *intangible cultural treasure,* described as: *"- folk songs, dances and other creations, customs and other folklore elements, traditional handcrafts and performing arts of cultural and historic significance"* (article 1, line 3 of the Proposed Law).

During that time, more specifically at the beginning of 1988, at the time of the public consultations about the *draft constitutional amendments,* the professional circles in the area of *protection of the monuments of culture* made the initial efforts to create *constitutional bases for the protection of intangible goods*. Thus, at the *Yugoslav Advisory Meetings* on the topic *"Constitutional*

[58] This legislative project was prepared in the *Republic's Committee for Education, Culture and Physical Culture* (November 1988), but was never properly reviewed and enacted due to omissions of conceptual nature.

Amendments and the Protection of Cultural Goods",[59] only to participants raised the issue of the *protection of the cultural goods,* one from *SR Macedonia*[60] and one from *SR Croatia*.[61] In addition, the author wrote a paper raising the issue in the Macedonian periodicals in the area of culture.[62] As a result, as previously mentioned, one of the *constitutional amendments* of the time, provided a *constitutional basis* for expanding the scope of the *protection* to include the *intangible goods (values) of cultural and historic heritage*. However, the normative advances of that time were short lived, having in mind the breakup of the common country and the proclamation of the independence of the *Republic of Macedonia*.

In 1991, during the *public consultation regarding the draft constitution of the Republic of Macedonia,* this issue became current again, considering that the proposed text did not contain provisions referring to *the protection of intangible goods*.[63] Namely, at the time, the author, through the institution that he managed, submitted several *remarks, suggestions and proposals to the Constitutional Issues Committee of the Parliament of the Republic of Macedonia*.[64] As a result, the *Constitution of the Republic of Macedonia* incorporated provisions regarding the so called *guaranteed protection of intangible goods,* covered under the constitutional expression: *"historic and artistic treasure"*. In this case, the author attempted to officialize the expression *"cultural heritage"* as a *constitutional term* encompassing both the *material and the intangible goods of cultural, historic, scientific, artistic and other similar significance,* and not only the *structures and objects of special cultural and historic significance* as proposed in the *draft constitution of the Republic of Macedonia*. Nevertheless, the current constitutional provision (article 56, paragraph 2) does contain the *constitutional basis for the protection of intangible goods,* but it has one serious deficiency, i.e. it does not provide the

---

[59] The advisory meetings were held on the 17th of March 1988, in Belgrade and they were organized by the *Alliance of the Associations of Yugoslavian Conservators, the Yugoslavian Commission for Cooperation with UNESCO* and others, and appropriate conclusions were adopted based on five speeches. The materials from the advisory meetings were also published *(Гласник Друштва конзерватора Србије*, Београд, 13, 1989, 189-211).

[60] Јован Ристов, „Уставните промени и заштитата на спомениците на културата во СР Македонија", *Исто*, 200-204.

[61] Јерица Љубенко, „Заштита споменика културе и приједлози измјена и допуна Устава", *Исто*, 196-199.

[62] Јован Ристов, „Преиспитување на уставната концепција за заштита на спомениците на културата", *Културен живот*, Скопје, КПЗ, 3-4 (март-април), 1988, 4-7.

[63] For the purposes of the public consultation, the text of the *draft Constitution of the Republic of Macedonia* was published in the daily press (see the newspapers "Nova Makedonija" and "Vecher" from the 26th of August 1991).

[64] Act of the *National Institute for Protection of the Monuments of Culture – Skopje,* 01-1338 from the 13th of September 1991.

same *constitutional status* for the *intangible goods* as for the *material goods of special cultural and historic significance*. Namely, the *Macedonian constitution* does not recognize the category: *intangible goods of special significance,* nor the category: *special protection of intangible goods*.[65]

Internationally, a long time after the 1973 *Bolivia* initiative, while *SR Macedonia* made efforts to create the necessary *constitutional and legislative bases for the protection of intangible goods,* the first *international act* from this field was enacted in 1989. This was the *UNESCO Recommendation for the Protection of Traditional and Popular Culture*, in the Macedonian language translated from the English original version, published under the title: *Recommendation for the Protection of the Traditional Culture and Folklore*.[66] In addition, during the last decade of the 20th century, *UNESCO* intensified the activities in the subject area, first in 1994, through the *Living Human Treasures* program (French. *Trésors humains vivants)*, and then in 1997/1998 through the *Proclamation of Masterpieces of the Verbal and Intangible Heritage of Humanity* (French *Proclamation des chefs-d'oeuvre du patrimoine oral et immatériel de l'humanité)*. At the beginning of the new century (2001), *UNESCO's General Conference* decided to draft and to enact a special *international legal instrument for protection of the intangible cultural heritage*.[67]

In 2001, the *Republic of Macedonia* started to draft a *new law on the protection of the cultural heritage.* In the meantime, in 2003 the *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* was adopted (French *Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel)*.[68]

The first phase of the legislative project procedure for the *Proposal for Enacting the Law on Cultural Heritage* (November 2002), employed, as a derived generic term, the expression: *spiritual cultural heritage,* which entailed the three types of *intangible goods* at the time: *the folklore goods, the toponyms*

---

[65] More details about the current constitutional terminology and the constitutional bases for the protection of the material and intangible goods, see Јован Ристов, *Инструменти за заштита на културното наследство*, Скопје, 2008, 23-26.

[66] *The recommendation* is an act of the *General Conference of UNESCO,* adopted by the 19th of November 1989 in *Paris,* originally entitled: *Recommendation on the Safeguarding of traditional Culture and folklore/Recommandation de l'UNESCO sur la sauvegarde de la culture traditionnelle et populaire*, For the text in the Macedonian language, see Јован Ристов, Лидија Топузовска, *Темелни акти на УНЕСКО за заштита на културното наследство*, Скопје, МНК ИКОМОС, 2006, 283-290.

[67] According to the promotional file: *Promouvoir la Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel*. Paris, UNESCO, 2003.

[68] *The Convention* was adopted on the 17th of October 2003 *(Paris)*, and entered into force on the 20th of April 2006. *The Convention* was ratified by the *Republic of Macedonia* by law, on the 28th of April 2006 ("Official Gazette of the Republic of Macedonia – International Agreements" 59/06). For the text of the *Convention,* see *Foundation Documents...*, op. cit. 149-167.

and the traditional handcrafts, each with its own legislative definition (article 5 of the Proposal). The next, second phase of the procedure for that legislative project: *Draft Law on the Protection of the Cultural Heritage* (July 2003), *intangible goods,* as the subject of the protection, were categorized under the same generic term: *spiritual cultural heritage,* and the different *types of spiritual cultural heritage* included: *the folklore goods* (article 22), *the language* (article 23) and *the toponyms* (article 24).[69] The third and last phase of this legislative project – *Proposed Law on the Protection of the Cultural Heritage* (January 2004), basically preserved the normative solutions offered by the *Draft Law,* with minor editorial interventions regarding *folklore goods* (article 24) and no interventions regarding the definitions of *language* (article 25) and *toponyms* (article 26).

During the first two phases of this legislative project, the changes and additions to the *Law on Culture* from 2003, among other things, partly remedied the ambiguities in the original text from 1998. Namely, the original text of that law used two official, key generic terms, i.e. the broader term *cultural treasure"* and the more specific term *"monument of culture"*. The first term encompasses the entire *"material and spiritual work",* without any eligibility threshold (article 5, paragraph 1), and the second term referred to *"cultural treasure of special cultural and historic significance"* (article 5, paragraph 2 of the original text of the Law). In 2003, in order to identify the *segment of the material and spiritual work (cultural treasure)* that can and should be a part of *the monument legal protection,* the generic term *cultural heritage* was introduced and it encompassed only those goods *"whose protection, as a permanent value, is of public interest and of significance for the history, culture, art, science and technology"* and the term *"monument of culture"* was completely abandoned (article 5, paragraph 2 of the amended text of the law). In addition, the legislative term from 1998 *"protection and use of the spiritual cultural protection"* (article 59) was also abandoned. In 2003, this in fact removed the potential conceptual difference between the *Law on Culture* from 1998 and the *cultural heritage protection legislative project*.[70]

Normative framework

The current *intangible cultural heritage protection* normative framework comprises several laws and implementing regulations from the

[69] For the purposes of the public consultations, the text of the *draft law on the protection of the cultural heritage* was published in the daily press (see Vest from the 9th of August 2003).

[70] More details on the confusion created by the original text of the *Law on Culture* from 1998, see Jovan Ristov, *Instruments...*, op. cit. 31-36.

field of *cultural heritage protection* and *related areas,* on one hand and several *international acts* on the other hand.

A key regulation in this field is *the Law on Cultural Heritage Protection* from 2004[71] and 4 *bylaws* enacted on the basis of the law, namely the *Rule Book on the National Cultural Heritage Registry* from 2005,[72] the *Rule Book for Valorization, Categorization and Revalorization of Cultural Heritage* from 2005, with the associated changed and additions from 2013,[73] the *National Cultural Heritage Classification* from 2006[74] and the *Rule Book on the Content and the Method for Maintaining the Protection Records*..., from 2008.[75] In the related areas, in addition to the *Constitution of the Republic of Macedonia* from 1991 (article 56, paragraph 2) and the *Constitutional Amendment IX* from 2001,[76] which replaced the original text of this constitutional provision, there are 5 pertinent laws, namely: the *Law on Culture* from 1998; the *Law on the Use of the Macedonian Language* from 1998;[77] the *Law on the Local Self-Government* from 2002,[78] the *Law on the City of Skopje* from 2004[79] and the *Law on Copyright and Related Rights* from 2010. Internationally, on the other hand, there are three relevant *ratified conventions* from a legal standpoint, namely: the *Convention for the Protection of Intangible Cultural Heritage* from 2003; the *Convention on the Protection and Promotion of Cultural Expression Diversity* from 2005[80] and the *Framework Convention of the Council of Europe on the Significance Cultural Heritage in Society* from 2005.[81] In addition, because of their significance and in spite of the fact that they do not have any legal effect, three other international acts are also considered relevant: the

---

[71] *The law* was enacted on the 19th of March, published on the 2nd of April, and entered into force on the 10th of April of that year, and started to apply from the 1st of January 2005, so far it has been changed and augmented multiple times ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" 20/04, 71/04 – correction, 115/07, 18/11, 148/11, 23/13, 137/13, 164/13, 38/14, 44/14, 199/14, 104/15, 154/15).

[72] "Official Gazette of the Republic of Macedonia" 25/05.

[73] "Official Gazette of the Republic of Macedonia" 111/05 and 130/13.

[74] "Official Gazette of the Republic of Macedonia" 37/06.

[75] "Official Gazette of the Republic of Macedonia" 10/08.

[76] *Amendments IV to XVIII to the Constitution of the Republic of Macedonia* ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" 91/2001).

[77] "Official Gazette of the Republic of Macedonia" 5/98, 89/08, 116/10, 187/13, 152/15.

[78] "Official Gazette of the Republic of Macedonia" 5/2002.

[79] "Official Gazette of the Republic of Macedonia" 55/04.

[80] *The Convention* was adopted on the 20th of October 2005 (*Paris),* and the *Republic of Macedonia* ratified it with a law from 2007 ("Official Gazette of the Republic of Macedonia – International Agreements" 47/07). For the text of the *Convention* published before its ratification, see *Foundation Documents...,* op. cit. 303-327.

[81] *The Convention* was adopted on the 27th of October 2005 *(Faro, Portugal)* and entered into force on the 1st of December 2009. The *Republic of Macedonia* ratified it with a law from the 21st of February 2011 ("Official Gazette of the Republic of Macedonia – International Agreements" 25/11).

Recommendation for the Protection of Traditional Culture and Folklore from 1989; *UNESCO's Universal Declaration on Cultural Diversity* from 2001[82] and the *Declaration of the Integrated Approaches to the Protection of the Material and Intangible Cultural Heritage* from 2004.[83]

The *Law on Cultural Heritage Protection,* which represents a *code* of sorts, regulates the issues common to all categories of *cultural heritage,* as well as the specific issues of its protection. Thus, regarding *intangible goods,* this law regulates the following issues in particular: *the definition of the term intangible cultural heritage* (article 3, paragraph 4); *basics of protection* (article 5, paragraphs 1-5 and 8); *implementation of the protection* (article 6, paragraphs 1 and 4); *the entities authorized to perform activities related to the protection of the intangible heritage* (article 8, paragraph 5); *the types of intangible heritage and the related definitions* (articles 24-26); *the categorization* (articles 28 and 29); *the classification* (article 33); *protection records* (article 34); *the valorization and revalorization* (article 35); *documentation* (article 36); *establishment of protection* (articles 40 and 41); *urgent proclamation* (article 43); *changes to and termination of the protection* (article 44); *registration* (articles 45 and 46); *nomination for the acquisition of international status* (article 47); *national strategy* (article 49); *the regime of protection* (article 54[a]); *scientific ownership* (article 62, paragraph 4); *making records, care and utilization* (article 101) and other provisions. The aforementioned *bylaws* further elaborate some of these issues.

The national regulations for *protection of the intangible cultural heritage* have been mostly harmonized with the *Convention for Protection of the Intangible Cultural Heritage*.

Status and institutional framework

The protection of the intangible cultural heritage, unlike the *protection of the material cultural heritage*, does not have the status of an *activity from the area of culture*, nor does it have the status of a *protection activity*, like the *monument activity (activity for protection of the immovable cultural heritage) and the activities for protection of the movable cultural heritage (protection of library, museum and audiovisual goods)*. Therefore, in this sphere there are no *specialized professional institutions (national and local) for protection of the intangible cultural heritage*. In such an

[82] Act of the *UNESCO General Conference* from the 2nd of November 2001 (*Paris*), published in the Macedonian language (see *Foundation Documents...,* op. cit. 293-301.

[83] Act of the *expert participants on the International Conference "Protection of the Material and Intangible Cultural Heritage: Towards an Integrated Approach" (Nara, Japan,* 20-23 October 2004), so far not published in the Macedonian language (for the text of the *Declaration,* see note 21).

environment, the *protection of the intangible cultural heritage* has been institutionally substituted with the model of *authorized entities,* determined by relevant decisions of the *minister of culture*. In 2005, the Minister of Culture authorized the following entities *Folklore Institute "Marko Cepenkov" – Skopje (for folklore goods)* and the *Institute for the Macedonian Language "Krste Misirkov" – Skopje (for the language and the toponyms)*.[84] This does not preclude the possibility to determine other *authorized entities,* for a specific kind, group, subgroup or types of *intangible goods*. This is an operational issue and can be resolved in accordance with article 8, paragraph 5 of the *Law on Cultural Heritage Protection*.

The relevant *state administrative authority,* with clearly specified responsibilities regarding the *protection of intangible cultural heritage* is the *Cultural Heritage Protection Office,* an authority within the *Ministry of Culture* with the status of a *legal entity.* In fact, the *Office* is positioned to act as a *first instance authority*. It contains a special organizational unit called *Intangible Cultural Heritage Protection Department* with a few employees that have the status of *civil servants*. In addition, the pertinent law envisions that the organizational structure of the *Office* should have a separate advisory body called *Intangible Cultural Heritage Board* (article 145, paragraph 1, item 10 of the Law), but this legislatively mandated provisions has not been implemented.

The second instance *state administrative authority* is the *Ministry of Culture.* It also has other responsibilities within this area, especially: *enactment of bylaws, financing of the protection, oversight functions* etc.

The *intangible cultural heritage protection* institutional framework also contains the *Government of the Republic of Macedonia* who has several roles related to the *proclamation, nomination* etc. In addition, the *National Cultural Heritage Council* also exists at that level as an advisory and coordinating body of the *Government,* and its responsibilities are specified in article 159 of the Law.

At the level of the *units of local self-government,* according to the pertinent regulations, the responsible entities include: *the municipalities, the municipalities within the City of Skopje and the City of Skopje.* They are responsible for: *caring for the folklore, the customs, the traditional handcrafts and other similar cultural values, organizing cultural events, fostering various specific forms of creative work* etc. (article 22, paragraph 1, item 5 of the Law on the Local Self-Government and article 10, paragraph 1, item 5 and article 15, paragraph 1, item 5 of the Law on the City of Skopje).

---

[84] *Decision for Determining an Authorized Entity for Protection of Folklore Goods* and *Decision for Determining an Authorized Entity for Protection of the Language and the Toponyms* from 2005 ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" 17/05).

Internationally, *UNESCO* already has an *Intergovernmental Committee for Intangible Cultural Heritage Protection* formed in accordance with articles 5 and 6 of the *Convention* from 2003. The highest authority of the *Convention* is *the General Assembly of the Signatory States* (article 4 of the *Convention).*

Subject of protection: status categories and their legal identification

The Macedonian cultural heritage protection model recognizes 2 (two) *basic legal categories* pertaining to the *legal protection of monuments,* to which the rules for *protection of cultural heritage* apply. These are: (a) *unprotected material and intangible goods,* jointly classified under the legal expression *"goods, reasonably assumed to be cultural heritage"*, also known as *potential cultural heritage* and (b) *the protected material and intangible goods,* classified jointly under the legal term *"protected goods"*.

The legal category – *goods reasonably assumed to be cultural heritage,* according to the legal definition, includes: *the material and intangible goods entered, as potential cultural heritage, in the official records or which deserve to be protected as cultural heritage, irrespective of the fact that they have not been recorded as such* (article 11, item 28 of the *Law on Cultural Heritage Protection).* These goods are protected in a scope and in a manner specified by the law (article 5, paragraph 5).

The legal category – *protected goods* includes the following *status categories: cultural heritage, temporarily protected goods, national treasure and reserved archeological zones*. With respect to *intangible goods,* both *basic legal categories* fall under the subject of protection. However, only the first two *status categories, i.e. cultural heritage and temporarily protected goods* are relevant for the *"protected goods"*.

The status category of *cultural heritage,* in addition to the *material* also includes the *intangible goods which, as an expression or testimony of human creation in the past and the present, due to their scientific and cultural values, properties, contents or functions, have cultural and historic significance and which are subject to a specific legally mandated regime for the purposes of protection and use* (article 2). The derived legal expression and term *"intangible cultural heritage",* in turn entails the *various forms and manifestations of human spiritual creation in the past, recognized by the communities, groups and individuals as their own cultural heritage, conveyed from generation to generation on the territory of the Republic of Macedonia* (article 3, paragraph 4). In this case, it is worth noting that the term *intangible cultural heritage* entails only the *intangible goods from the past* and not from the *present,* as per the legal definition of the term *cultural heritage*. This discrepancy or *collision* related to the *legal identification of the subject of protection* can have a

negative impact in practice, especially when dealing with the protection of the *language* and the *toponyms,* as specific *types of intangible cultural heritage*.

The status category of *temporarily protected goods,* according to the current legal definition, entails only the *material goods (movable or immovable) reasonably assumed to represent cultural heritage and protected ex lege or on the basis of a specific act for protection of that type* (article 30, paragraph 1). However, it is worth noting that another provision of the *Law on Cultural Heritage Protection* stipulates that *temporarily protected goods* shall also include *intangible goods* in the process of being *proclaimed cultural heritage,* during the process, as *temporarily protected goods ex lege* (article 38, paragraph 3). This is obviously another case of *internal collision between legislative provisions,* precisely with respect to *intangible goods*.

The legal identification of the subject of protection also entails the stratification of *cultural heritage* into *classes and types*. In that regard, in addition to the *intangible cultural heritage (monuments, monument complexes and cultural landscapes)* and the *movable cultural heritage (archeological, ethnological, historic, artistic and technical objects, archive materials, library, audiovisual and phonoteque goods)*, a separate class shall include the *intangible cultural heritage* together with its three subtypes: *folklore goods, language and toponyms*. The term *folklore goods,* as a type of *intangible cultural heritage,* entails: *customs, rituals, tales, fables, folk songs, proverbs, riddles, dances, games, rare crafts, traditional skills and other expressions of the intangible folk creations* (article 24). The *language* subtype entails the *literary or standard language and its alphabet, as well as the local dialects of that language* (article 25), and the *toponyms* subtype entails *hydronyms, oikonyms, horonyms, dromonyms, agronyms, dendronyms and other indigenous, local and official names relevant to the toponymy of the Republic of Macedonia* (article 26). At the same time, the rationale behind the subdivision of the *cultural heritage* into the aforementioned 3 *classes and* 15 *subtypes,* relates to the need to specify their *legal nature,* considering the big differences with respect to the relevant *legal regime*. Thus, for example, for the *intangible cultural heritage,* many issues regarding the *immovable* and/or *movable cultural heritage* (ownership, possession, expropriation, concession, export, import, restitution, dislocation, archeological and conservation investigations, accidental discoveries, conservation projects, direct, integrated, environmental, security, and military humanitarian protection etc.) bear no relevance whatsoever for the *intangible cultural heritage*. Conversely, the specific issues typical only for the *intangible cultural heritage* bear no relevance for the *material cultural heritage*.

Instruments for protection

The Macedonian cultural heritage protection model entails multiple *protection instruments* related to the *intangible cultural heritage*. These

include: *classification, protection records, documentation, valorization, categorization, establishment, modification and termination of protection, registration and nomination for an international protection status*.

The classification instrument, according to the *National Cultural Heritage Classification,* with respect to *intangible goods* and in addition to the *subtypes,* also distinguishes 21 *groups,* 91 *subgroups,* 196 *types* and 321 *subtypes of intangible cultural heritage*. On the other hand, the *folklore goods* subtype distinguishes 7 *groups,* 40 *subgroups,* 331 *types* and 285 *subtypes of goods; the language subtype* distinguishes 6 *groups,* 17 *subgroups,* 32 *types and* 36 *subtypes of goods*, while the *toponyms* subtype distinguishes 8 *groups*, 34 *subgroups* and 33 *types of goods*. The existing *National Classification* requires additional work.

The inventorisation comprises different types of *protection records,* namely: (1) *basic records,* i.e. *general inventories* by good types *(folklore goods, language and dialects and toponyms)*; (2) *central records*, i.e. *central inventory of intangible goods of cultural and historic significance* and (3) *special records* or more specifically the *National Representative List of Intangible Cultural Heritage*. The content of these *protection records* is standardized with the previously mentioned *rule book* from 2008.

The *intangible goods documentation* is an open issue, primarily with respect to the *records standardization*. The envisioned *bylaw (rule book)* for this normative matter has not been enacted (article 36, paragraph 2 of the Law).

Valorization consists of a professional and a scientific estimation of the value and the properties of the goods against predetermined criteria, with a view of protecting the goods and placing the goods under an appropriate regime of protection. *The right to valorize* has been entrusted to *authorized entities,* or, in exceptional cases, to the special committee formed by the *Minister of Culture* (article 35, paragraph 5, item 3 and paragraph 8 of the Law). *The basic intangible goods valorization criteria,* specified in the relevant *rule book,* include: *(1) Value* (ethnological/folkloristic, ethnomusicological, ethnochoreological, philological, linguistic/phonetic, phonological, morphological, lexicological, semantic, etymological, dialectological, onomastic/toponomastic etc.); *(2) Properties* (authenticity, uniqueness, diversity, integrality, preservation, age, rootedness, affiliation); *(3) Function* (cultural, historic, artistic, scientific, educational, social and communications etc.); *(4) Significance* (cultural, historic, artistic, scientific, educational, social and communications etc.); *(5) Additional*: capability and harmonization (article 3, paragraph 2, item 3, paragraph 2, item 1-9, paragraph 4 and paragraph 5, item 1 and 2 of the *Rule Book*). The relevant procedure involves the preparation of an appropriate *valorization report, review* of the report and drafting of a *cultural heritage proclamation proposal*.

Categorization means determination of the level of significance of the cultural heritage in public interest, with a view of prescribing an appropriate

level of protection and other specified purposes. There are 2 *categories: (1) cultural heritage of special significance* (the higher category), with 2 *subcategories – exceptional significance* and *great significance* and *(2) significant cultural heritage* (lower category). *The categorization is* performed together with the *valorization,* according to *special criteria*. This includes three criteria with respect to *cultural heritage of exceptional significance (1. Exceptional testimony of human creative genius; 2. Distinctiveness and 3. High level of authentic preservation)*, three criteria with respect to *cultural heritage of great significance (1. Authentic testimony for the cultural and social folk traditions; 2. Particularity and 3. High level of authentic preservation)* and two criteria with respect to *significant cultural heritage (1. Replicability and 2. Low level of authentic preservation).*

Revalorization means professional and scientific estimation of the values and the properties of the cultural heritage, with a view of confirming, expanding, strengthening or reducing the effect of protection, including protection revocation or termination. It applies to *protected* goods and it involves the drafting of *an intangible cultural heritage revalorization report*. Basically, the same rule that apply to *valorization,* also apply to *revalorization,* and when it includes *recategorization,* the criteria for *categorization* apply as well.

Regarding the *establishment of protection, material and intangible goods* differ substantially. Namely, *intangible goods* can acquire the status of *protected goods* only by having been *proclaimed as cultural heritage*, and *ex lege,* only as an exception, as *temporarily protected goods* in case of *an official cultural heritage proclamation proposal* in the appropriate category. They do not have a recognized status of *cultural heritage ex lege*, like some *material goods,* nor can they acquire the status of *temporarily protected goods* based on a *protection act*. Nevertheless, depending on the *categorization,* either the *Cultural Heritage Protection Office* enacts the *proclamation decision* (in the event of the lower category) or the *Government,* or the *law* in exceptional cases (in the event of *the proclamation of cultural heritage of special significance).*[85]

The national cultural heritage registers the *protected intangible goods* in the *Main Ledger, part III – Intangible Cultural Heritage* and *Part IV – Cultural Heritage of Special Significance* (in the event of heritage of this category). *The cultural heritage protection office,* registers the heritage based on the *protection act*. In addition, the *Additional Registry of Temporarily Protected*

[85] In the period 2009-2014, *the Government of the Republic of Macedonia took decisions proclaiming 57 individual and group intangible goods as cultural heritage of special significance* ("Official Gazette of the Republic of Macedonia" 117/09, 88/11, 99/11, 101/11, 118/14, 120/14).

Goods, registers *intangible goods having the status of temporarily protected goods ex lege,* based on the *registration decision*.

The nomination for obtaining the *international status* refers only to the *immovable and intangible cultural heritage of special significance*. The *Government* makes the final decision upon a proposal from the *Ministry of Culture* and *a prior opinion of the National Cultural Heritage Council*. In this case, this involves the *nomination for registration in the representative list of intangible cultural heritage* and potentially the registration in the *list of intangible cultural heritage requiring urgent protection,* within the meaning of article 16 and 17 of the relevant convention.[86]

Protection regime

The Macedonian *intangible cultural heritage* protection model comprises *two levels of protection regime*, namely *first level protection regime* relevant for the *cultural heritage of special significance,* requiring *special/strict protection* and *second level protection regime* relevant for *the significant cultural heritage and temporarily protected goods ex lege*, requiring *guaranteed/limited protection*. A key deficiency of the existing protection model relates to the vaguely defined contents of the relevant *protection regime levels*. In that respect, one finds it curious that none of the enacted *intangible cultural heritage proclamation acts* contain provisions regarding the relevant *protection regime* correspondent to the previously determined *category* or *subcategory.*

The open issue regarding the distinction between the *first and the second level protection regime,* has been, to a certain extent, substituted on a secondary legislation level, with the changes and additions to the relevant *Rule Book* from 2013, which specifies the *protection measures*. Namely, these include: *1. Ensuring the accessibility of the intangible goods to the public; 2. Fostering the continuous conveyance and nurturing of the goods in their indigenous and other milieus; 3. Ensuring the sustainability of the goods through: identification, documentation, scientific research, protection, stimulation, conveyance of the tradition to descendants through formal and non-formal education and revitalization of the abandoned segments of the good; 4. Development of scientific, technical and artistic studies, as well as research methodologies for effective protection of the intangible cultural heritage; 5. Continuation of the research of the goods with appropriate*

[86] *The* representative l*ist of intangible cultural heritage in* UNESCO, currently registers 3 intangible goods: "*the traditional custom St. Forty*" – *Shtip "Kopachka – traditional oro dance from the village Dramche, Pijanec region" and "Male polyphonic singing from Dolni Polog, Republic of Macedonia"*.

documentation in all types and methods of contemporary recording, as well as professional and scientific valuation; 6. Incentivizing the community and the group practicing the good, to identify, define and convey the good; 7. Popularization and promotion of the good by organizing exhibition, professional assemblies, folklore exhibits, festivals, concerts, as well as through the electronic media, audiovisual recordings etc.; 8. Education of staff to convey the knowledge and the skills by way of workshops, seminars, formal and non-formal education.

Conclusion

The legal protection of the intangible cultural heritage in the Republic of Macedonia forms an integral part of the single cultural heritage protection system. It possesses a sound normative basis, profiled in accordance with the modern protection principles, the international standards and the particularities of the intangible creations in this country. Nevertheless, it still requires further promotion of the existing protection model, both with respect to the normative and institutional framework, as well as with respect to the practical implementation of the intangible cultural heritage protection.

Literature:

10. Групче, Асен, *Граѓанско право - општ дел*, Скопје, „Култура“, 1976.
11. Ристов, Јован *Споменичка терминологија - генерички поими за заштитени добра со избор на дефиниции*, Скопје, РЗЗСК, 1997.
12. Ристов, Јован *Споменичкото право во Македонија, Том први*, Скопје, „Култура“ - РЗЗСК, 2003.
13. Ристов, Јован „Преиспитување на уставната концепција за заштита на спомениците на културата“, *Културен живот*, Скопје, КПЗ, 3-4 (март-април), 1988.
14. Ристов, Јован *Инструменти за заштита на културното наследство*, Скопје, 2008.
15. Ристов, Јован и Топузовска, Лидија, *Темелни акти на УНЕСКО за заштита на културното наследство*, Скопје, МНК ИКОМОС, 2006.
16. *Promouvoir la Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel*. Paris, UNESCO, 2003.
17. „Службен лист на СФРЈ“.
18. „Службен весник на РМ“.

УДК 502.211(497.7)

Бранислава МИХАЈЛОВА
НУ Природонаучен музеј на Македонија - Скопје

СОСТОЈБИТЕ НА ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО ВО Р. МАКЕДОНИЈА И ОПАСНОСТИТЕ ОД НЕГОВА ДЕГРАДАЦИЈА

Апстракт: Во трудот авторот ги презентира состојбите со природното наследство во Р. Македонија, со посебен осврт на локалитетите од Скопската котлина, како и мерките кои треба да се превземат за нивна заштита. Авторот се задржува на законската регулатива која иако е регулирана со уставот на државата, во пракса не ги третира овие состојби на едно повисоко ниво. Изработката на Националната стратегија за биодиверзитетот е од посебно значење зошто овозможува изработка на повеќе програми и проекти за заштита на природното наследство не само на национално туку и на локално ниво. Една од позначајните стратегии на локално ниво е и стратегијата изработена од локалната самоуправа на град Скопје за локалитети кои се под негова надлежност (Водно, Гази Баба, Матка).

Клучни зборови: Природно наследство, Македонија, биодиверзитет, Водно, Гази Баба, Матка.

Во Р. Македонија се среќаваат природни богатства кои се резултат на присуството на разни геолошки, педолошки и климатски фактори што условуваат тука да се среќаваат значајни реликтни и рецентни екосистеми. Така, досега се утврдени над 18000 видови од флората, фауната и фунгијата, од кои 900 се македонски ендемити. Оттаму е и потребата тие да се заштитат како природни реткости.

Прв закон кој се однесува само на природните реткости е донесен во 1960 година и истиот е дополнет и изменет 1965 година. Потоа следува Законот во 1973 год. како и Законот за животната средина во 2005год. Со тоа заштитата на природното богатство е издвоена како природно наследство кое се регулира со Уставот на РМ како и со други законски и подзаконски прописи. Од друга страна, глобалните закони за биолошката разновидност како и последиците што произлегуваат од нив за екосистемите, неминовно укажуваат на потребата од преземање итна акција за нивна заштита. Впрочем тоа е и обврска на Р.Македонија што произлегува од се поизразената желба за Европска интеграција, што од своја страна подразбира усогласување на законската регулатива.

Согласно меѓународната конвенција за биолошката разновидност која е ратификувана од страна на РМ во 1997 год., изработена е Националната страгетија за биодиверзитет што ги содржи информациите за сегашната состојба, како и можните закани по флората и фауната. Во Државата, природното наследство јасно е дефинирано како добро од општ интерес со посебна заштита согласно Уставот на РМ. Но, и покрај тоа биодиверзитетот сè уште не се смета за важно прашање надвор од секторите на локално и национално ниво. За секторските политики оваа проблематика е секундарна и често има формална основа. Затоа подигањето на јавната свест за животната средина е една од основните стратегии како на национално, така и на локално ниво.

Денес на просторот на РМ мрежата на заштитени подрачја опфаќа 86 подрачја кои зафаќаат површина од 9% од територијата на Македонија и кои се поделени во категории според светските критериуми. Тоа се:

- Строг природен резерват (2 подрачја);
- Национален парк (3 подрачја);
- Споменик на природата (67);
- Парк на природата (12);

- Заштитен предел (1);
- Повеќенаменско подрачје (1).

Секое од овие подрачја имаат посебен режим на заштита регулиран со соодветна законска регулатива. Во рамките на Националната стратегија постојат програми и проекти и на локално ниво чија основна задача е заштита на природното наследство. Така, во рамките на оваа определба и град Скопје има изработено своја стратегија за заштита на природното наследство под наслов: *Утврдување на природните вредности и просторната идентификација на границите на парк- шума Водно и карактеристичниот пејзаж Гази Баба*. Таа ги опфаќа локалитетите што се под негова надлежност, а тоа се следните: парк-шума Водно, Гази Баба и Матка. Ако ја анализираме студијата ќе констатираме дека истата има посебно значење за градот Скопје, зошто јасно го отсликува богатството на биодиверзитетот и мерките кои се потребни за неговата заштита.

Состојба на локалитетите

Парк шумата Водно е еден од најпосетените рекреативни центри во околината на Скопје. Прогласен е за предел со посебни природни карактеристики. Во него биодиверзитетот е релативно скромен. Од флората констатирани се околу 900 видови што преставува 1/3 од вкупната флора на Македонија, додека фауната е застапена со 233 видови кои припаѓаат на без'рбетната фауна и 180 видови преставници од 'рбетниците.

Костенови шуми на Водно

Epipactis atrorubens **од Водно**

Посебно значајни во парк - шумата се шумските екосистеми чии функции се повеќебројни и имаат одредено економско значење. Но, покрај

природните шумски екосистеми тука се среќаваат и антропогени шуми кои се вештачки подигнати заради спречување на ерозивните процеси кои го загрозувале градот. Поради високиот степен на деградираност природните шумски екосистеми на Водно не се со висок квалитет од аспект на шумарството. Тие се вбројуваат во најзагрозени подрачја кои се изложени најчесто на пожари, сушења предизвикани од различни паразити на дрвенестите видови,од градежни активности врзани за изградба на разни туристички и угостителски објекти, од шумска сеча, од ерозивни процеси и др.

Земајќи ги во предвид сите овие појави можеме да заклучиме дека најадекватна заштита врз биолошката разновидност на Водно би се постигнала со заштитување на живеалиштата на значајните видови од автохтоната флора и фауна, како и со преземање на одредени мерки за спречување на понатамошните деградациони
процеси.

Локалитетот Гази Баба спаѓа во категоријата на карактеристичен пејзаж и е вториот локалитет во рамките на заштитата на природното наследство на локално ниво.

Опфаќа поголема површина обрасната со шумска растителност во која се среќаваат непроменети природни екосистеми управувани со цел да се постигне долготрајна заштита на биолошкиот диверзитет. Овој локалитет претставува рекреативно - парковска зона во која шумската заедница опфаќа најголема површина, покрај присутните 109 растителни видови, 136 видови на габи и 165 видови од разни групи на фауната. На локалитетот Гази Баба како карактеристичен пејзаж на град Скопје егзистирала дабово - габеровата шума која денес е целосно уништена. На нејзино место се подигнати антропогени насади од некои дрвенести растенија.

***Erysiphe alphitoides*- пепелница на млади листови од даб**

За оваа вештачки подигната шума карактеристично е што во последниве години се забележува масовно сушење на голем број дрва. Тоа е резултат на лошиот воздушно - водениот режим на почвениот профил и променетите климатски услови.

Оттука произлегува заклучокот дека карактеристичниот пејзаж Гази Баба како место за спорт и рекреација може негативно да се одрази врз неговиот биодиверзитет што од друга страна го потврдува фактот дека најголеми закани за неговиот опстанок сепак се од антропогениот карактер.

Кањонот Матка, иако не е опфатен во студијата, треба да се спомене како локалитет што е под заштита на град Скопје. Тој спаѓа во категоријата споменик на природата . Изобилува со хетероген биодиверзитет во кој доминираат 17 растителни заедници со над 700 таксони од виши растенија и голем број на ендемични и реликтни фаунистички видови.

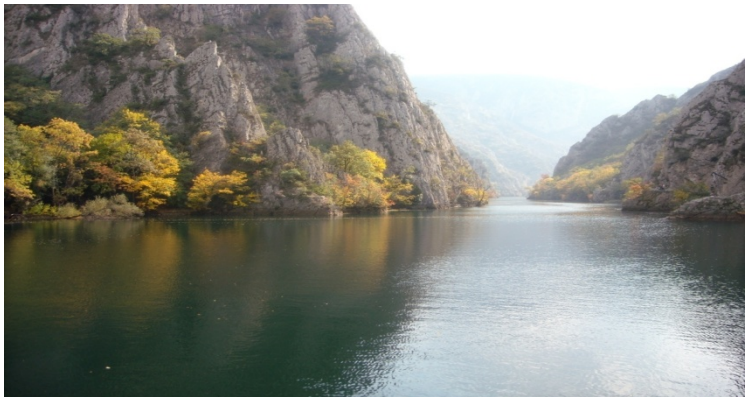

Врз база на досегашните истражувања можеме да заклучиме дека во Кањонот Матка регистрирани се 1282 вида на без`рбетници од кои 13 се балкански, 26 национални и 19 локални, додека фауната е застапена со 192 вида од разни групи на ’рбетници.

Рамонда (*Ramonda nathaliae*) од варовничките клифови на Матка

Токму заради ова големо разнобразие на живиот свет, Матка е промовирана како значаен објект на природата, односно како споменик на природата, што има научно, духовно, воспитно-образовно и туристичко-рекреативно значење за Р. Македонија.

Но, природното наследство покрај тоа што го среќаваме во природата го имаме и во депоата на природонаучните музеи кои се задолжени за нивно чување и заштита.

НУ Природонаучен музеј на Македонија располага со три депои наменски проектирани за чување на природњачкиот материјал. Во нив се наоѓаат над 270 000 примероци од флората, фауната и геата на Македонија.

Но, без обзир каде се наоѓа ова природно наследство тоа е изложено секојдневно на најразлични опасности, било тоа да се опасности предизвикани од природни катастрофи (земјотреси, поплави, пожари) или под дејството на антропогениот фактор (кражби, вандализам, прекумерно искористување на биолошките ресурси, преобразба на природните станишта, загадување на водите и почвата или пак несоодветни услови за чување во музеите – влага, топлина, светло, присуство на штетници) и др. Поради тоа неопходно е постојано будно следење на состојбите и превземање на одредени активности за нивно навремено спречување. Ако ги анализираме факторите на ризик што можат да се појават врз природното наследство, ќе констатираме дека тие се различни и истите можат да се спречат само со навремено дејствување на полето на нивната заштита како и со ширењето на јавната свест за нивниот опстанок што е посебно значајно за идните генерации.

Литература:

1. Група на автори (2009): *Студија за утврдување на природните вредности и просторна идентификација на границите на парк-шума Водно*; изд. Град Скопје, Скопје.
2. Група на автори (2010): *Анализа и валоризација на биодиверзитетот на национално ниво, извештај со национален каталог на видови*; Министерство за животна средина и просторно планирање, Скопје.
3. Група на автори (2010): *Заштитени подрачја*; Министерство за животна средина и просторно планирање; УНДП/ ГЕФ, Скопје.

UDC 502.211(497.7)

Branislava MIHAJLOVA
NI Macedonian Museum of Natural History - Skopje

THE SITUATION OF THE NATURAL HERITAGE IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA AND THE RISKS FOR ITS DEGRADATION

Abstract: In this work, the author presents the situation of the natural heritage in the Republic of Macedonia with a special accent to the locations in the Skopje Valley as well as the measures that should be undertaken for their protection. The author addresses the legal regulations which are regulated with the country's Constitution but in practice it does not treat these situations on a higher level. The preparation of the National Biodiversity Strategy is especially important because it enables preparation of several programs and projects for protection of the cultural heritage either on national or local levels. The strategy prepared by the local self-government of the City of Skopje for the locations under its competences (Vodno, Gazi Baba, Matka) is one of the most important strategies at local.

Keywords: Natural heritage, Macedonia, biodiversity, Vodno, Gazi baba, Matka.

In the Republic of Macedonia there is natural heritage which is a result of the presence of various geological, pedological and climate factors that brings various relict and recent ecosystems. Thus, until now, over 18,000 types of flora, fauna and fungus are identified out of which 900 are Macedonian endemic species. Therefore the need to protect them as natural rarities.

The first law regarding only the natural rarities was enacted in 1960 and it was amended in 1965. This law was followed by the 1973 Law as well as the 2005 Law on Environment. It separates the protection of natural wealth as natural heritage regulated by the Constitution of the Republic of Macedonia as well as other laws and bylaws. On the other hand, the global laws regarding biodiversity as well as the consequences on the ecosystems inevitably point out the need to undertake an urgent action for their protection. Indeed, it is an obligation of the Republic of Macedonia which derives from the increasingly expressed desire for European integration which on the other hand means harmonization of the legal regulations.

According to the International Convention on Biodiversity which has been ratified by the Republic of Macedonia in 1997, a National Biodiversity Strategy has been prepared to include the information on the current situation, as well as the possible treats on the flora and fauna. The country clearly defines the natural heritage as a good of public interest with special protection according to the Constitution of the Republic of Macedonia. However, despise that, the biodiversity is not an important issue outside the sectors of national or local levels.

Nowadays, the network of protected areas in the Republic of Macedonia covers 86 areas which cover an area of 9% of the territory of Macedonia which have been divided in categories according to the international criteria, such as:

- Strict natural reservation (2 areas);
- National park (3 areas);
- Natural monument (67);
- Natural park (12);
- Protected area (1);
- Multifunctional area (1).

Any of the above areas has a special protection regime regulated with relevant legal regulations. Within the National Strategy there are programs and projects on local level intended for protection of the cultural heritage. Thus, within the framework of this determination, the City of Skopje has prepared its natural heritage protection strategy entitled: *Identification of the Natural Values and Spatial Identification of the Boundaries of Park – Forest Vodno and Characteristic Scenery Gazi Baba.* It covers the localities under its competences: Park – Forrest Vodno, Gazi Baba and Matka. If we analyze the study we will establish that it is especially significant for the city of Skopje because it clearly depicts the rich biodiversity and the measures which necessary for its protection.

Situation of the Locations

Park Forrest Vodnois one of the most frequently visited recreational centers in Skopje area. It was proclaimed as an area with special natural characteristics. Its biodiversity is relatively modest. There are around 900 species of flora which is 1/3 of the total flora in Macedonia while the fauna is represented with 233 species of invertebrate and 180 vertebrate representatives.

Костенови шуми на Водно

Epipactis atrorubens **from Vodno**

The forest ecosystems are especially important in the park – forest and their functions are numerous and they have certain economic significance. But,

in addition to the natural forest ecosystems we can also find anthropogenic forests which have been planted in order to prevent the erosion that threatened the city. Because of the large scale degradation, the natural ecosystems in Vodno are not good quality ones from the aspect of forestry. They are some of the most endangered areas exposed to fires, drying caused by various parasites on the tree species, construction activities for construction of various tourist and hospitality structures, forest cutting, erosive processes etc.

Having in mind all of the above we can conclude that the most adequate protection of the biodiversity in Vodno would be achieved by protecting the habitats of the most important species of autochthonous flora and fauna as well as by undertaking certain measures for prevention of further degradation processes.

Gazi Baba locality is in the category of characteristic sceneries and it is the second location within the framework of natural heritage protection at local level.

It covers a larger area overgrown with forest plats that includes unchanged ecosystems managed in order to achieve long term protection of the biodiversity. This location is a recreational and park zone which the forest community covers the largest area in addition to 109 plant species, 136 species of fungus and 165 species of various fauna groups. Oak and hornbeam forest used to exist at the Gazi Baba locality as characteristic scenery of the City of Skopjewhich now is completely devastated. It has been replaced by anthropogenic plantations of come tree plants.

Erysiphe alphitoides - powdery mildew in young oak leaves

This artificially planted forest is characterized with mass drying of many trees in the recent years. It is a result of the poor air and water regime of the soil profile and to the changed climate conditions.

Hence the conclusion that the characteristic scenery of Gazi Baba as a sports and recreational area can have a negative impact on its biodiversity which on the other hand confirms the fact that the greatest threats for its existence are from anthropogenic character.

The Matka Canyon, although it is not covered in the study it should be mentioned as a location under protection of the City of Skopje. It is in the category of natural monuments. It is rich in heterogeneous biodiversity dominated by 17 plant communities with over 700 taxa of embryophytes and a large number of endemic and relict fauna species.

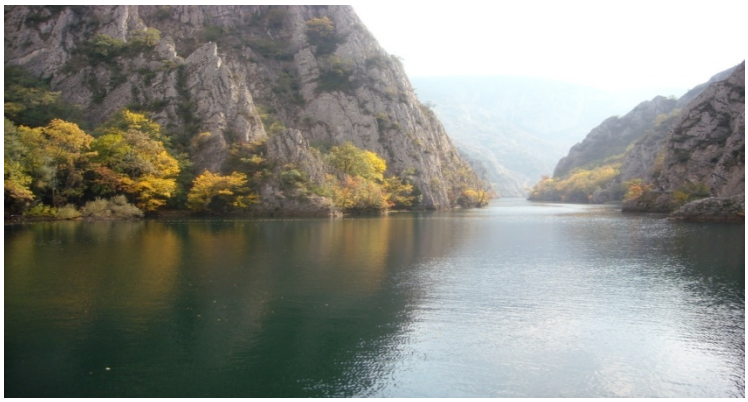

Based on the past research we may conclude that there are 1282 species of invertebrate species in the Matka Canyon out of which 13 are Balkan, 26 are national and 19 are local species, while the fauna is represented by 192 species of vertebrate.

Ramonda (*Ramonda nathaliae*) of the limestone cliffs of Matka

Because of this great variety of life, Matka has been promoted in a significant natural object i.e. natural monument with scientific, spiritual, educational and tourist and recreational significance for the Republic of Macedonia.

But in addition to the natural heritage in the nature, we also have natural heritage kept in the depots of the museums of natural history that are responsible for their storage and protection.

NI Macedonian Museum of Natural History has three depots specially designed for keeping of natural material. They accommodate over 270.000 samples of flora, fauna and soil in Macedonia.

But, no matter where this natural heritage is situated it is exposed to day to day threats, either caused by natural disasters (earthquakes, floods, fires) or by anthropogenic factor (thefts, vandalism, overuse of the biological resources, transformation of natural habitats, pollution of water and soil or inappropriate conditions for storage in the museums – moisture, heat, light, pests) etc. Due to that it is necessary to monitor the situation and undertake relevant activities to prevent them. If we analyze the risk factors for the natural heritage, we will find that they are various and they may be prevented only with timely actions in the area of their protection and rising of the public awareness about their survival which is especially important for the further generations.

Literature:

4. Група на автори (2009): *Студија за утврдување на природните вредности и просторна идентификација на границите на парк-шума Водно*; изд. Град Скопје, Скопје.
5. Група на автори (2010): *Анализа и валоризација на биодиверзитетот на национално ниво, извештај со национален каталог на видови*; Министерство за животна средина и просторно планирање, Скопје.
6. Група на автори (2010): *Заштитени подрачја*; Министерство за животна средина и просторно планирање; УНДП/ ГЕФ, Скопје.